

**”Mikään ei tuntunut samalta yksin” – Yksinäisyyden
representaatio alakouluikäisille lapsille
suunnatuissa kertomakirjoissa**

Sosiaalityö
Kandidaatin tutkielma

Laatija(t):
Eveliina Turpeinen

2.1.2025
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä(t): Eveliina Turpeinen

Otsikko: ”Mikään ei tuntunut samalta yksin” – Yksinäisyyden representaatio alakouluikäisille lapsille suunnatuissa kertomakirjoissa

Ohjaaja(t): Yliopistolehtori Johanna Nurmi

Sivumäärä: 40 sivua

Päivämäärä: 2.1.2025

Tiivistelmän tyyli on **Abstract**.

Yksinäisyys on laaja ja monitasoinen ongelma Suomessa. Kyseessä on pääasiassa henkilön kokemus ystävyysuhteiden laadun ja määrän puutteista. Tutkimuksissa sen on todettu vaikuttavan terveyteen. Myös sen yhteys hyvinvointiin on laajalti tunnistettu. Yksinäisyydestä kärsivät monet suomalaiset aikuiset, nuoret ja lapset. Yksinäisyys on henkilökohtaisten kokemusten lisäksi kulttuurinen ilmiö, ja Suomessa moni kirja käsittelee sitä. Kirjallisuudessa yksinäisyys ilmenee erilaisina representaatioina. Tässä tutkielmassa lähestyn yksinäisyyden representaatioita tarkastelemalla kolmea alakouluikäisille lapsille suunnattua kertomakirjaa. Tarkoitukseni on selvittää, miten yksinäisyyttä kuvataan ja käsitellään alakoululaisille suunnatuissa kertomakirjoissa 2020-luvun taitteessa. Tämän myötä tutkielmani antaa sanastoa ja malleja, joiden avulla yksinäisyydestä voidaan puhua lasten kanssa muun muassa sosiaalityössä. Analyysimenetelmänä käytän sisällönanalyysiä.

Tulokset on jaettu kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat ”Yksinäisyyttä kokeva hahmo”, ”Yksinäisyyttä aiheuttavat tilanteet” ja ” Yksinäisyyteen liittyvät tunteet ja tuntemukset”. Kussakin ulottuvuudessa on vähintään yksi pääteema, joista osa jakautuu vielä pienempiin alateemoihin. ”Yksinäisyyttä kokevat hahmot”-ulottuvuuteen muotoutui neljä pääteemaa, jotka ovat: tavanomaisuus, ujous, huono itsetunto ja erilaisuus. ”Yksinäisyyttä aiheuttavat tilanteet”-ulottuvuus jakautuu taas viiteen pääteemaan, jotka ovat: tilannesidonaisuus, toistuvuus, toiminnan merkitys, kiusaaminen sekä yksinolon ja yksinäisyyden erillisuus. Viimeisenä ”Yksinäisyyteen liittyvät tunteet ja tuntemukset”-ulottuvuus koostuu vain yhdestä pääteemasta, jonka olen nimennyt suruksi.

Analyysin perusteella 2020-luvun taiteen kirjallisuudessa yksinäisyydestä luodaan toiveikasta kuvaa. Representaatioissa näkyvät ilmiön väliaikaisuus ja ohimenevyys sekä se, että yksinäisyys ei ole yksinäisyyttä kokevan syytä. Representaatioissa tuodaan esille myös, että omalla toiminnallaan voi vaikuttaa sekä omaan että muiden kokemaan yksinäisyyteen. Tulokset ovat sopusoinnussa sosiaalityön tavoitteiden ja tarkoituksen kanssa.

Avainsanat: lapset, yksinäisyys, kirjallisuus, representaatio, sosiaalityö

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Tutkielmaa ohjaavat teoriat ja käsitteet	8
2.1	Representaatioteoria	8
2.2	Alakouluikäisen lapsen kehitysvaihe eli keskilapsuus	10
2.3	Yksinäisyys ja Allardtin hyvinvointiteoria	11
3	Tutkimustuloksia kaunokirjallisuuden merkityksestä ja siinä ilmenevistä representaatioista	15
4	Aineisto ja analyysimenetelmä	18
4.1	Aineisto	18
4.2	Sisällönanalyysi	20
4.3	Eettinen pohdinta	21
5	Yksinäisyyden representaatio 2020-luvun taitteen lasten kertomakirjoissa	23
5.1	Yksinäisyyttä kokevat hahmot	23
5.2	Yksinäisyyttä aiheuttavat tilanteet	26
5.3	Yksinäisyyteen liittyvät tunteet ja tuntemukset	30
6	Johtopäätökset ja pohdinta	32
	Lähteet	35
	Liitteet	39
	Liite 1. Aineiston valinta ja analyysiin valikoituneet teokset	39

1 Johdanto

Tutkimusten mukaan yksinäisyys on Suomessa varsin laajalle levinnyt ilmiö ja on huomattu, että se on 2010-luvun puolenvälin jälkeen melko tasaisesti lisääntynyt (Laaninen & Niemelä 2023, 243). Myös moni lapsi Suomessa kokee itsensä yksinäiseksi (Lempinen, Junttila & Sourander 2018, 171). Tutkimuskirjallisuuden mukaan on mahdollista, että lapsuudessa koettu yksinäisyys kroonistuu jatkuen ongelmana aikuisuudessa (Tiilikainen 2016, 230–132). Selitykseksi on esitetty muun muassa Bowlbyn kiintymyssuhdeteoriaa (Junttila 2016, 52–53). Näin ollen siis lapset, jotka ovat oppineet varhaisissa ihmissuhteissa vetäntymään itseensä, todennäköisesti ovat aikuisenakin vetäntyvämpiä. Tämän käytöksen taas on huomattu altistavan yksinäisyydelle. (Achté & Tuulio-Henriksson 1984, 17.) Yleisesti ajateltuna aikuisuudessa koettu yksinäisyys on usein monimutkaisempi ja -tasoisempi kokemus kuin lapsuudessa koettu yksinäisyys. Tutkimuksessa on kuitenkin huomattu, että myös lasten käsitys ja kokemukset yksinäisyydestä ovat varsin moniulotteisia (Kurtelius & Kumpulainen 2022, 198–205). On huomattu esimerkiksi, että alakouluikäiset lapset eivät miellä yksinäisyyttä ainoastaan yksin olemiseksi, vaikkakin nämä kaksi ilmiötä ovat lasten kuvauksissa usein kietoutuneet tiiviisti yhteen. Tutkimuksen mukaan lapset käsittivät ilmiötä usein juuri eri tunteiden avulla eivätkä ulkoisina kuvauksina tilanteista, joissa he tai joku muu ovat olleet yksin. (Mt., 199–200.)

Yksinäisyys on moniulotteinen ilmiö, johon liittyy olennaisesti kaksi keskeistä kokonaisuutta, jotka ovat fyysinen yksin oleminen eli sosiaalinen yksinäisyys ja ihmisen henkilökohtainen kokemus siitä, että on yksinäinen, eli emotionaalinen yksinäisyys (Saari 2016, 33). Vaikka nämä ilmiöt ovat eroteltavissa kokonaisuudesta, on todettava, että monessa tapauksessa ne ilmenevät yhdessä ja yhtäaikaaisesti. Molempia myös yhdistää yksinäisyyden tutkijoiden keskuudessa vakiintunut käsitys siitä, että kyseessä on kielteinen ja ei-vapaaehtoinen ilmiö (Hawkley & Cacioppo 2010; Laaninen & Niemelä 2023, 237). Sen on myös huomattu vaikuttavan hyvinvointiin ja terveyteen monella tavalla (Hawkley & Cacioppo 2010; Silva ym. 2024). On kuitenkin huomattavaa, että niin emotionaalinen kuin sosiaalinenkin yksinäisyys ovat liitoksissa moneen muuhun ilmiöön, mikä vaikeuttaa aiheen puhdasta tutkimista.

Emotionaalinen yksinäisyys tarkoittaa tiivistetysti henkilön tunnetta siitä, että hänellä ei ole ketään kenelle puhua tietyistä asioista (Junttila 2013, 13; Saari 2016, 14). Yksinäinen voi siis olla sekä sellainen henkilö, jolla ei ole ystäviä, että sellainen henkilö, jolla on vilkas

sosiaalinen elämä. Emotionaalisen yksinäisyyden keskiössä onkin sosiaalisten suhteiden laadun merkitys. Jokainen ihminen kykenee kokemaan yksinäisyyttä, sillä monesti sen ajatellaan perustuvan ihmisen geeneihin ja luontaiseen tarpeeseen kuulua joukkoon ja olla osa erilaisia ryhmiä. Tämä on ollut historiassa ihmisen selviytymisen kannalta välttämätöntä. (Cacioppo ym. 2006.) Ilmiö ei todennäköisesti myöskään tule koskaan täysin katoamaan, sillä vaikka nykyihmisen elämä on monessa suhteessa erilaista historiaan verrattuna, voidaan luotettavasti todeta, että edelleenkin kukaan ei pärjää maailmassa täysin yksin.

Sosiaalisella eristyneisyydellä taas tarkoitetaan fyysistä yksinoloa ja eristäytymistä muista. Yleisimmin tämä on kartoitettavissa esimerkiksi laskemalla henkilön ystävyys-suhteiden ja päivittäisten sosiaalisten kanssakäymisten määrä. (Saari 2016, 33.) Sosiaalista eristäytyneisyyttä pidetään yleisesti hyvänä yksinäisyyden ilmentäjänä, mutta sitä ei voida pitää yksinäisyyttä määrittävänä tekijänä. Yksinäisyyteen kuuluu olennaisesti myös edellä esitelty laadullinen ulottuvuus, sillä kaikki joukossa olevat eivät välttämättä ole ei-yksinäisiä ja kaikki yksin olevat eivät välttämättä ole yksinäisiä. Itse asiassa ajoittaisen vapaaehtoisen yksin olemisen on todettu jopa mahdollisesti parantavan hyvinvointia (Long & Averill 2003).

Todennäköisesti jokainen kokee yksinäisyyden hieman eri tavalla, mutta joitain yhdistäviäkin tekijöitä ja kokemuksia on löydettävissä. Yksinäisyyden kokemiseen voivat vaikuttaa esimerkiksi jaetut elinolot sekä yhteinen kulttuuri (Junttila 2016, 53; Saari 2016, 9–11). Kulttuuria voidaan levittää, jakaa ja kokea monenlaisten kanavien kautta. Yksi tällaisista kanavista on kirjallisuus. Lukemisella on tutkimusten mukaan todettu olevan monia myönteisiä vaikutuksia lasten älylliseen, sosiaaliseen ja emotionaaliseen kehitykseen (esim. Abdelhalim 2015). Vaikuttaa siis siltä, että lapset oppivat kirjojen ja tarinoiden kautta. Näin ollen on hyvin todennäköistä, että kirjat vaikuttavat myös lapsen maailmankuvaan ja tapaan käsitellä siinä tapahtuvia asioita. Lasten maailmankuvan ymmärtäminen on tärkeä osa muun muassa alaikäisten ja heidän perheidensä kanssa tehtävää sosiaalityötä. Yleisesti sosiaalityön tarkoituksena on nimittäin asiakkaan arkisen elämän tukeminen (Juhila 2018, 254). Toisinaan käsityksen saaminen on vaikeampaa ja toisinaan taas helpompaa, mutta ymmärrystä edistää usein yhteinen kieli ja käsitteistö. Tunnistamalla sen, miten lapsille kerrotaan yksinäisyydestä, kykenemme mahdollisesti herkemmin tunnistamaan sen, miten lapsi ymmärtää yksinäisyyden. Tämä taas parhaassa tapauksessa auttaa ammattilaisia esimerkiksi sosiaalityössä huomaamaan, jos lapsi ilmaisee olevansa yksinäinen.

Yhteisen kielen ja sanaston lisäksi, kirjallisuus voi toimia keskustelun apuvälineenä. Lasten kanssa keskusteleminen on erilaista verrattuna aikuisten kanssa keskustelemiseen. Varsinkin vaikeista asioista puhuminen lapsen kanssa koetaan usein haastavaksi ja moni ei oikein tiedä, miten asiaa tulisi lähestyä. Vaikeista asioista on kuitenkin tärkeää puhua, sillä tiedon puute ei poista huonoja asioita, jotka lapsi usein kuitenkin jollain tasolla mahdollisesti aistii (Juusola 2021, 167). Esimerkiksi yksinäisyydestä kärsivä lapsi on edelleen yksinäinen, vaikka aikuiset eivät siitä hänen kanssaan keskustelisi. Tämän lisäksi, tiedon puute voi johtaa siihen, että lapsi tekee virheellisiä johtopäätöksiä, jotka aiheuttavat lapselle lisää ahdistusta ja huolta (Juusola 2021, 167).

Vanhemmille ja lasten kanssa työskenteleville aikuisille on olemassa erilaisia ohjekirjoja ja oppaita, joissa neuvotaan, miten asiat kannattaa ottaa puheeksi lapsen kanssa. Yksi tällaisista neuvoista on, että keskustelu kannattaa kiinnittää johonkin sellaiseen kysymykseen tai aiheeseen, joka on lapselle jo tuttu tai josta lapsi on itse aiemmin puhunut tai kysynyt (Juusola 2021, 133). Keskustelu voidaan siis aloittaa esimerkiksi puhumalla yhdessä jostain aihetta sivuavasta kirjasta (Nietosvuori 2010, 134). Kirjan käyttäminen keskustelun apuvälineenä on todennäköisesti luontevampaa pienten lasten kanssa, kun kirjoja luetaan enemmän yhdessä. Kirjallisuus voi kuitenkin myös olla lähde, josta lapsi ammentaa aikuiselle kysymyksiä. Näihin kysymyksiin taas on edeltävällä tavalla mahdollista tarttua. Keskeistä lapsen kanssa keskustelemisessä on lapsen tasolle asettuminen sekä lapselle ymmärrettävien ja tuttujen sanojen ja termien käyttäminen. Tällaisia sanoja ja termejä löytää parhaiten kuuntelemalla lasta ja hänen ilmaisutapaansa. (Juusola 2021, 129–133.) Lapselle tuttuja sanoja ja ilmaisutapoja löytyy myös todennäköisesti kirjallisuudesta, jota lapsi on lukenut tai joka on suunnattu lapsille.

Tässä tutkielmassa syvennytään kysymykseen, miten yksinäisyyttä kuvataan ja käsitellään suomalaisissa alakouluikäisille lapsille suunnatuissa kertomakirjoissa 2020-luvun taitteessa. Alussa käsittelen tutkielmani viitekehystä. Ensimmäisessä osiossa esittelen keskeisimpiä ilmiöitä ja käsitteitä, joita tutkielmaani liittyy. Näitä ovat representaatio, keskilapsuus sekä yksinäisyys suhteessa Allardtin hyvinvointiteoriaan. Olen valinnut Allardtin hyvinvointiteorian viitekehukseeni, koska siinä olevan jaottelun avulla kykenen tuomaan konkreettisemmin esiin sen, kuinka yksinäisyys voi vaikuttaa hyvinvointiin. Toisessa osiossa käyn läpi tutkimustuloksia, joita on saatu yksinäisyyden representaatiosta sekä tutkimuksesta, joka koskee kirjallisuutta ja sen vaikutusta erityisesti alakouluikäisiin lapsiin. Osiossa tarkastelen myös, millaista lapsen ja lapsuuden representaatiota julkisesta keskustelusta ja

kaunokirjallisuudesta löytyy. Viitekehyksen jälkeen siirryn aineiston ja tutkielman kulun kuvaamisen kautta tutkimustuloksiin. Tutkielman lopussa vastaan tutkimuskysymykseeni ja pohdin saamieni tulosten merkitystä laajemmin alan tutkimukselle ja sosiaalityön käytännölle.

2 Tutkielmaa ohjaavat teoriat ja käsitteet

2.1 Representaatioteoria

Tutkielmassani aineistona käytän kirjallisuutta, joten työni tulee olemaan löyhästi yhteydessä myös kirjallisuudentutkimukseen. Kirjallisuudentutkimus on nimensä mukaisesti tieteenala, joka tutkii kirjallisuutta sen eri muodoissa (Tieteen termipankki 2024). Ala on jo pitkään ollut hyvin keskeinen osa suomalaista kulttuuria. Tämä johtuu siitä, että kirjallisuus ja sen kehitys ovat olleet vahvasti kytköksissä suomalaisen kansallisidentiteetin rakentumisessa. (Parente-Čapková 2023, 43.) Suomessa kirjallisuus käsitteen alle kuuluvien tekstien kirjo on myös laaja (Grönstrand 2021). Kirjallisuudentutkimuksessa yleensä ja täten omassa tutkielmassani keskeisenä terminä voidaan pitää representaatiota. Representaatiolla tarkoitetaan eräänlaista esitystä tai ilmentymää, jolla jokin ilmiö kuvataan esimerkiksi kirjallisuudessa.

Representaatio on eräänlainen väline, jolla kieli ja eri abstraktit merkitykset yhdistetään kulttuuriin (Hall 2001, 15).

Representaatio on mahdollista ymmärtää kolmella eri tavalla. Ensimmäinen se voidaan nähdä peilauksena tai kopiona todellisuudesta (Hall 2001, 24). Tällöin esimerkiksi valokuva lampusta on representaatio kyseisestä lampusta. Siis lamppu itsessään ei ole välttämättä paikalla, mutta kuvan perusteella on mahdollista saada käsitys siitä, miltä lamppu näyttää. Toiseksi representaatio voidaan myös nähdä yksinomaan representaation tuottajan antamana merkityksenä tietylle ilmiölle tai asialle (Hall 2001, 25). Tällöin esimerkiksi henkilö voisi päättää, että lamppu merkitsee vasemmalle kääntymistä tai musta väri tarkoittaa vapautta. Ensimmäinen ja toinen ymmärtämistapa eivät kuitenkaan tavoita ilmiötä kokonaisuudessaan (Hall 2001, 25). Sytytetty lamppu voi esimerkiksi kuvastaa lampun ulkomuodon lisäksi uutta ideaa tai oivallusta. Samalla kuitenkin lampun olemus ei itsessään viittaa ideaan tai ajatteluun, vaan joku tai jotkut ovat antaneet kyseisen merkityksen tälle esineelle. Merkityksen vakiintuminen on kuitenkin vaatinut sen, että ajan saatossa muutkin ihmiset ovat alkaneet yhdistää edellä esitellyn merkityksen lamppuun.

Kolmas tapa ymmärtää representaatio onkin eräänlainen yhdistelmä kahdesta edellisistä näkemyksestä. Kyseessä on niin sanottu konstruktionistinen lähestymistapa. Siinä keskeinen ajatus on, että representaatio vaatii sekä sisältä kumpuavan käsityksen siitä, mitä mikäkin on, että ihmisten välillä jaetun yhteisen kielen, jolla näitä käsityksiä voidaan jakaa ja punnita. Toisin sanoen, asiat ja ilmiöt ovat itsenäään olemassa, mutta niiden merkitys on lähtöisin

kielestä ja sen käyttäjien välisistä sanattomista sopimuksista. Representaatioiden avulla voidaan välittää neutraalimpia näkökulmia, kantaaottavampia mielipiteitä ja jopa suoria käskyjä, joilla vaikutetaan ihmisten toimintaan. Esimerkkinä representaatioista käskevässä merkityksessä voidaan pitää muun muassa liikennevalojen punaista valoa, joka tulkitaan käskyksi pysähtyä. Tässä yhteydessä näkyy ehkä selvimmin myös se, että representaatiot ja niihin liitetyt merkitykset vaikuttavat ihmisten toimintaan ja ajatteluun. (Hall 2001, 25–30.)

Kyse on siis myös ulkoista merkitystä syvemmälle katsomisesta. Kirjallisuudentutkimuksessa usein pyritäänkin löytämään suoraan ilmaistun viestin takaa se, mitä siinä kerrotaan epäsuorasti (Parente-Čapková 2023, 43; Saari & Huhta 2016, 188). Fiktiivinen kirjallisuus voikin paljastaa paljon aikansa yhteiskunnan todellisesta tilasta, kun hahmot, heidän elinympäristönsä ja elämäntilanteensa tulkitaan representaatioina yksittäisten ihmisten lisäksi kuvaamastaan ajasta ja ilmiöistä. Näin fiktiivisen kirjallisuuden avulla on myös mahdollista spekuloida suuntaa, jonne eri yhteiskunnallisilla päätöksillä ja valinnoilla ollaan mahdollisesti menossa. (Saari & Huhta 2016, 188–191.) Myös itse pyrin tässä tutkielmassani representaation käsitteen avulla löytämään aineistonani toimivien tarinoiden juonesta jotain universaalimpaa, joka antaisi tietoa yksinäisyydestä ja sen luonteesta suomalaisessa lasten kulttuurissa. Ainakin yleisesti suomalaisessa kulttuurissa yksinäisyys on varsin yleinen teema. Esimerkiksi monet suomalaiset kirjat ja Suomessa suosittu laulut käsittelevät sitä jollain tavalla (Saari & Huhta 2016a, 185; Saari & Huhta 2016b, 207). On siis hyvin todennäköistä, että monella suomalaisella, myös lapsella, on jonkinlainen käsitys ja joitain mielikuvia siitä, mitä yksinäisyys on ja miltä se näyttää. Nämä mielikuvat taas ovat juuri osa sitä representaatiota, jota haluan tässä tutkielmassani tarkastella.

Huomattavaa on, että vielä 2010-luvun puoliväliin tultaessa kirjallisuudentutkimus, jossa yksinäisyys on pääteemana, oli miltei olematonta, vaikka jo silloin Suomessa useat teokset käsittelevät yksinäisyyttä. Mahdollinen syy tälle on, että yksinäisyys on liitännäisenä teemana mukana monessa muussa ilmiössä, joiden tutkimuksen perinne on kirjallisuudessa vahvempi. (Saari & Huhta 2016a, 185–187.) Nykyäänkin monet yksinäisyyttä käsittelevät kirjallisuuteen kohdistuvat tutkimukset ja tutkielmat ovat pääasiassa opinnäytetöitä, joiden jatkoksi omani asettuu. Aiemmissa opinnäytetöissä on kartoitettu paljon sitä, miten yksinäisyys ilmenee pienten lasten kuvakirjoissa, ja ne on tehty erityisesti kasvatustieteen näkökulmasta. Omalla työlläni laajennan näiden töiden luomaa yksinäisyyden representaatiota entisestään. Tutkiellani nimittäin tuotan tietoa aiempaa vanhemmille lapsille suunnatusta teoksista ja lisään tieteelliseen keskusteluun sosiaalityön näkökulman.

2.2 Alakouluikäisen lapsen kehitysvaihe eli keskilapsuus

Tutkielmani kohderyhmä ovat alakouluikäiset lapset, minkä takia käyn tässä alaluvussa lyhyesti läpi keskiaverto alakoululaisen kehityksen pääpiirteitä. On nimittäin mahdollista, että lapsille suunnatuissa kirjoissa on pyritty huomioimaan se, että kohderyhmän ymmärrystä ja ajattelua määrittävät tietyt tekijät. Tämä taas vaikuttaa merkittävästi siihen, millaisia tulkintoja analyysistani voi tehdä. Aikuisiin verrattuna lasten psyykkinen, sosiaalinen ja fyysinen kehitys on laajasti kesken. Esimerkiksi lapsen ajattelu alakouluikäisenä on vielä hyvin konkreettista ja keskittyy tosiasioihin, jotka voi nähdä, kuulla tai tuntea. Abstraktimpien käsitteiden ja ilmiöiden ymmärtäminen vasta kehittyy tässä ikävaiheessa. (Ahonen & Pulkkinen 2023, 111–113.) Tällöin myös kyky käsittää eri tilanteita ja asioita myös muiden näkökulmasta kehittyy entisestään (Ahonen & Pulkkinen 2023, 118–120). Merkittävää kehityksestä huolimatta alakouluikäinen lapsi on vielä vanhemmistaan todella riippuvainen ja esimerkiksi omien tunteiden ymmärtämiseen ja käsittelemiseen lapsi tarvitsee vielä vanhemman tukea ja ohjausta (Ahonen & Pulkkinen 2023, 156; Juusola 2023, 22–25).

Lapsuus voidaan jakaa tiettyjen kehityspiirteiden mukaan varhais- ja keskilapsuuteen sekä nuoruuteen (Pulkkinen 2023a, 27–28). Tässä tutkielmassa keskityn erityisesti keskilapsuuteen, jolla kuvataan lapsen kehityksessä juuri ala-asteaikaa ja silloin tapahtuvaa kodin ulkopuolisen elämän laajenemista (Ahonen & Pulkkinen 2023, 103–104; Pulkkinen 2023a, 27–28). Tässä kehitysvaiheessa lapsessa tapahtuu sekä fyysistä kehitystä että psyykkistä ja sosiaalista kehitystä (Ahonen & Pulkkinen 2023, 103–164). Näistä viimeinen on oman tutkielmani kannalta olennaisin, sillä lasten kokema yksinäisyys on liitoksissa juuri lapsen sosiaalisiin suhteisiin ja taitoihin toimia muiden kanssa. On nimittäin huomattu, että lapset alkavat kouluun siirtyessään kaipaamaan yhä enemmän omaikäistensä seuraa ja itseensä nähden tasaveroista vertailupintaa. (Ahonen & Pulkkinen 2023, 149–151.) Tästä huolimatta perhe ja vanhemmat säilyvät lapsen elämässä merkittävinä vielä pitkään. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että lapset saavat vanhemmiltaan esimerkkejä ja malleja siitä, miten eri tilanteissa tulisi toimia, ja näitä malleja harjoitellaan yhdessä muiden samanikäisten kanssa (Ahonen & Pulkkinen 2023, 108, 149, 156, 180).

Yksi tapa harjoitella sosiaalisia taitoja ovat erilaiset leikit ja pelit. On huomattu, että varsinkin varhaislapsuudessa lapsen kehityksen vaihe näkyy siinä, miten lapsi leikkii. Aluksi leikit ovat yksikertaisia ja lapsi keskittyy vain omiin kokemuksiinsa ja leikin kohteena olevaan esineeseen. Kehityksen edetessä leikit monipuolittuvat ja mukaan tulevat myös muut ihmiset.

Keskilapsuuteen siirryttäessä lapset tavallisesti osaavat jo leikkiä yhdessä muiden lasten kanssa yhteisiä sääntöjä noudattaen. (Saarinen, Lyytinen, Ahonen & Lyytinen 2023, 80–83.) Fyysisen ja motorisen kehityksen myötä keskilapsuudessa leikit muuttuvat vauhdikkaammiksi ja liikunnallisemmiksi (Ahonen & Pulkkinen 2023, 106). Vanhemmilla lapsilla leikit ovat yleensä sellaisia, joita leikitään jonkun kanssa, mutta myös yksin leikkiminen voi harjaannuttaa sosiaalisia taitoja. On huomattu esimerkiksi, että varhaislapsuudessa myös mielikuvitusystävät voivat auttaa sosiaalisten taitojen harjoittelussa ja ajattelun kehittämisessä (Saarinen ym. 2023, 86). Kaikki lapset tarvitsevat myös jonkin verran yksinoloaikaa sosiaalisesta aktiivisuudestaan riippumatta, vaikkakin toiset tarvitsevat enemmän kuin toiset (Ahonen & Pulkkinen 2023, 151).

Lapsen käytös ja persoona vaikuttavat siihen, kuinka suosittuja he ovat muiden samanikäisten keskuudessa. Ujot ja sisäänpäin suuntautuneet jäävät helposti porukoiden ja leikkien ulkopuolelle. Pahimmissa tapauksissa tällaisia lapsia hyljeksitään ja kiusataan. (Ahonen & Pulkkinen 2023, 151.) Kiusaamista käsittelevissä tutkimuksissa ja kirjallisuudessa kiusaaminen määritellään tahalliseksi haitan teoksi, joka on toistuvaa ja jossa kiusattava on selkeästi kiusajaan nähden alisteisessa asemassa (Ahonen & Pulkkinen 2023, 152; Gaffney, Ttofi & Farrington 2021). Tutkielmani aiheena ei ole kiusaaminen, mutta se välittömästi sivuaa omaa aiheitani, sillä kiusaamisen on todettu aiheuttavan yksinäisyyttä (Ahonen & Pulkkinen 2023, 153).

2.3 Yksinäisyys ja Allardtin hyvinvointiteoria

Yksi keskeinen ilmiö sosiaalityössä on hyvinvointi (Juhila 2018, 46). Tähän liittyen yksinäisyydellä ja yksin olemisella on huomattu olevan monenlaisia yhteyksiä hyvinvointiin. Tämän yhteyden ymmärtämiseksi avaan ensin hieman hyvinvoinnin käsiteitä, minkä jälkeen lähestyn aihetta Allardtin hyvinvointiteorian avulla. Valitsin tarkasteluni avuksi juuri Allardtin hyvinvointiteorian, sillä koen hänen jäsentelynsä aiheeseeni sopivaksi ja tarkoituksenmukaiseksi. Allardt (1976) käsittelee hyvinvointia kirjassaan yleisesti kaikkia koskien, jolloin ajattelun keskiössä ovat usein aikuiset. Kuitenkin myös lasten hyvinvointi voidaan jakaa Allardtin esittelemien hyvinvoinnin ulottuvuuksien mukaan. Tässä on kuitenkin huomioitava alakouluikäisen lapsen kehitysvaihe, jota käsitelin tarkemmin edellisessä alaluvussa.

Hyvinvointi on laaja käsite, jolla viitataan ihmisen kokonaisvaltaiseen tilaan, jonka puitteissa yksilö kykenee toimimaan ja elämään. Siitä, mitä asioita hyvinvointiin konkreettisesti kuuluu,

ei ole alan kirjallisuudessa päästy yksimielisyyteen, mutta yksi tapa hahmottaa sen kokonaisuutta on Erik Allardtin hyvinvointiteoria. (Uusitalo & Simpura 2022, 22–30.) Teoriassaan Allardt on nimennyt hyvinvoinnille kolme ulottuvuutta, jotka yleisesti tunnetaan englanninkielisillä nimillään ”having”, ”loving” ja ”being” (Allardt 1976, 38; Uusitalo & Simpura 2022, 26). 1970-luvulla Allardt ehdotti, että jaotteluun lisättäisiin vielä neljäs ulottuvuus ”doing”. Ehdotus ei kuitenkaan ole johtanut Allardtin teorian viralliseen muokkaamiseen. Lisäksi kyseinen tekemisen ulottuvuus on katsottu kuuluvan alkuperäisessä jaottelussa osaksi ”being” ulottuvuutta. (Uusitalo & Simpura 2022, 40.) Näin ollen ”doing”-ulottuvuus ei tuo tarkasteluuni merkittävää lisäarvoa, joten jätän sen tarkemman käsittelyn tämän tutkielman ulkopuolelle. Kolme alkuperäistä ulottuvuutta on myös suomennettu vastaavassa järjestyksessä sanoilla ”elintaso”, ”yhteisyysuhteet” ja ”itsensä toteuttamisen muodot” (Allardt 1976, 38; Uusitalo & Simpura 2022, 29–30). Allardtin lähestymistapa hyvinvointiin perustuu näkemykseen siitä, että keskeistä hyvinvoinnissa on ihmisten perus- ja korkeamman tason tarpeiden tyydyttyminen (Allardt 1976, 21–22, 32–33). Seuraavaksi käyn läpi edellä mainitut ulottuvuudet ja lopuksi esitän, miten yksinäisyys on niihin liitoksissa.

Elintasolla tai ”having”-kohdalla Allardt (1976, 39) viittaa hyvinvoinnin fyysisimpään ulottuvuuteen, jota voidaan pitää eräänlaisena perustana muille ulottuvuuksille. Tällä ulottuvuudella pyritään vastaamaan usein kaikkein perustavan laatusimpiin tarpeisiin, kuten nälän, janon ja turvallisuuden tarpeen tyydytykseen. Kyseiseen ulottuvuuteen kuuluu keskeisesti myös resurssin käsite, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan aineellisia ja henkisiä edellytyksiä, joiden varaan hyvinvointi on mahdollista rakentaa. Tällöin esimerkiksi koulutus voi kuulua elintason ulottuvuuteen, jos se on välttämätön edellytys riittävän ravinnon ja turvan hankintaan. (Allardt 1976, 39–40.) Tähän viitaten joissain tilanteissa myös yksinäisyys voitaisiin nähdä elintason ulottuvuuteen liittyvänä ongelmana. Perustarpeiltaan lapset ja aikuiset ovat pääasiassa samanlaisia. Kuitenkin esimerkiksi turvallisuudentunteen lähde voi lapsella olla aikuiseen verrattuna erilainen. Siinä, missä aikuinen perustelee turvallisuutta esimerkiksi toimivien puolustusvoimien ja luotettavan poliisitoimen avulla, lapsen turvallisuus perustuu vanhempien toimintaan ja heiltä saamaansa hellyyteen ja huolenpitoon (ks. Saarinen ym. 2023, 42–44, 66–70, 77).

Yhteisyysuhteet tai ”loving” taas viittaa ihmisen inhimilliseen tarpeeseen olla osana läheisissä vastavuoroisissa ihmissuhteissa ja saada osakseen huomiota ja hellyyttä. Kyseessä ei kuitenkaan ole vain inhimillisen mielihyvän ulottuvuus, vaan yhteisyysuhteet ovat merkittävä resurssi, joka selittää esimerkiksi eri yhteisöjen elinvoimaa ja selviytymistä.

(Allardt 1976, 39–44.) Päällisin puolin myös lapsi tarvitsee aikuisten tavalla läheisiä vastavuoroisia ihmissuhteita, mutta lapsen kohdalla tarve hellyyteen ja rakkauteen on erityisen korostunut. Tässä yhteydessä onkin selkeästi huomattu, että lapsena saatu hellyys ja huolenpito vaikuttaa lapsen hyvinvointiin niin nykyhetkellä kuin tulevaisuudessakin (Saarinen ym. 2023, 97). Hellyyden ja huolenpidon tarve ovat sitä korostuneempia mitä pienemmästä lapsesta on kyse, koska mitä nuorempi lapsi on, sitä enemmän hän on suoraan riippuvainen vanhemmistaan (mt., 42–44, 66–70, 77).

”Being” eli itsensä toteuttamisen muodot- ulottuvuus sisältää kenties vaikeimmin mitattavat tarpeet, jotka kiteytyvät ihmisen tarpeeseen kehittää itseään ja toimia ja ilmaista itseään itselleen mieluisalla tavalla. Kyseessä on hyvin henkilökohtainen ja kulttuurisidonnainen osa hyvinvointia, minkä vuoksi sitä ei voi ysiselitteisesti aina mitata esimerkiksi ihmisen saavutusten mukaan. Juuri tähän ulottuvuuteen sisältyvät myös aiemmin tekstissä mainitut ihmisten omat arvonannot ja mieltymykset. (Allardt 1976, 46.) Kirjassaan Allardt (mt., 46–47) kertoo, että kyseistä ulottuvuutta on helpompi kuvata sellaisen tilanteen kautta, jossa nämä tarpeet eivät täyty. Tällöin ihminen on ihmissuhteissa ja itselleen enemmän vain osiensa summa eikä monimuotoinen inhimillinen persoona, jolla on arvo jo itsessään. Myös kyky ja mahdollisuudet osallistua ja vaikuttaa oman elämänsä kulkuun niin arjessa kuin yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on keskeinen osa itsensä toteuttamisen muotoihin kuuluvien tarpeiden tyydyttymisessä. (Mt., 46–49.) Myös lapsella on tarve olla oma itsensä ja kokea olevansa tärkeä, vaikka lapsuudessa toteutuva itsensä toteuttaminen on todennäköisesti hyvin erilaista kuin aikuisen itsensä toteuttaminen. Siinä missä aikuiset esimerkiksi harrastavat liikuntaa ja maalaavat yksi keskeinen ja tärkeä lapsen itsensä toteuttamisen muoto on leikki (Saarinen ym. 2023, 85).

Yksinäisyys on näitä kaikkia ulottuvuuksia läpileikkaava ilmiö, eivätkä yksinäisen ihmisen tarpeet täyty oikein millään hyvinvoinnin ulottuvuudella. Esimerkiksi elintason ulottuvuudella erityisesti lapsilla kokemus siitä, että ei ole ketään kenelle puhua, voi johtaa turvattomuuden tunteeseen. Yhteisyyssuhteiden ulottuvuudella yksinäisyys taas on hyvinvoinnin täysi vastakohta, jolloin ihminen jää kaiken tästä saatujen hyötyjen ulkopuolelle. Itsensä toteuttamisen ulottuvuudella tarkasteltuna yksinäinenkin voi toisaalta saada tyydytystä esimerkiksi itsetutkiskelusta. Toisaalta kuitenkin yksinäinen ei välttämättä saa kokemusta siitä, että hän olisi ihmisenä tärkeä, koska hänellä ei ole ketään kenelle omaa persoonaansa ja näkemyksiään voisi jakaa. Yksinäisyys voi rajoittaa itsensä toteuttamisen tapoja myös määrällisesti. Nimittäin on myös itsensä toteuttamisen tapoja, kuten hippa-leikki, joita ei

oikeastaan voi toteuttaa yksin. Edellä kuvatun mukaisesti yksinäisyys on siis monella tavalla yhteydessä hyvinvointiin, mikä tekee siitä samalla huomionarvoisen ongelman myös sosiaalityössä.

3 Tutkimustuloksia kaunokirjallisuuden merkityksestä ja siinä ilmenevistä representaatioista

Kirjallisuuden merkitys näkyy jo lapsuudessa. Erityinen merkitys sillä on sen takia, että sen avulla lapset oppivat lukemaan. Lukemisen taas on huomattu olevan keskeinen tekijä oppimista sekä koulunkäynnin kontekstissa että yleisemmälläkin tasolla (Rodriguez-Meehan, Brown & Turcotte 2023, 1025). Usein onnistunut lukukokemus vaatii ympäristön, joka motivoi yrittämään varsinkin, jos lukeminen on vaikeaa ja takkuista (Rodriguez-Meehan, Brown & Turcotte 2023, 1025, 1028). Lasten lukutaidon kehittymisen kannalta myönteisiä tuloksia on saatu esimerkiksi tutkimuksissa, joissa lapset saivat lukea haluamiaan kirjoja koirille (esim. Lenihan, McCobb, Diurba, Linder, Freeman 2016; Rodriguez-Meehan, Brown & Turcotte 2023). Koiratutkimuksissa on huomattu esimerkiksi, että koirien kyky kuunnella tarkkaavaisesti ja arvostelematta lapsen tekemiä lukuvirheitä ja kirjavalintoja kannustaa lapsia lukemaan (Rodriguez-Meehan, Brown & Turcotte 2023, 1028). Keskeistä on siis, että lapsi saa harjoitella ympäristössä, jossa hänen jo olemassa olevia taitojaan arvostetaan ja jossa hän kokee tekemisensä olevan tärkeää ja merkityksellistä.

Lukemaan opettamisen lisäksi kirjallisuus mahdollisesti myös opettaa lukijalle uutta tietoa ja avaa käsiteltäväksi uusia näkökulmia ja teemoja (Auld, O'Mara & White 2023; Felski 2024, 160). Kaunokirjallisuus aiheuttaa ihmisissä usein erilaisia tunnekokemuksia, kuten lumoutumista, ihailua, järkytystä ja kauhua. Se voi myös johdattaa pohtimaan omaa itseään, arvojaan ja valintojaan. (Felski 2024, 43–120, 161–198.) Erityisesti lasten kirjallisuuden on todettu tukevan tiedonsaantia ja uuden oppimista (Aerila & Mascia 2023, 79). Kuten teoriaosuudessa toin ilmi, nämä eri kokemukset ja tietosisällöt välittyvät tekstistä lukijalle representaatioiden avulla. Esimerkiksi saduissa eri ihmistyyppejä ja hahmojen luonnetta on pitkään kuvattu esittämällä hahmot eläiminä (Kangas 2017, 73). Eläimellä voidaan kuvata myös hahmon luonteen osaa, jolloin näennäiset keskustelut eläimen kanssa voivat kuvastaa hahmon keskustelua itsensä kanssa (Salin 2015, 6). Omassa tutkielmassani selvitän, miten yksinäisyyttä kuvataan alakouluikäisille lapsille suunnatuissa kirjoissa. Tämän vuoksi esittelen seuraavaksi, miten yksinäisyyttä on kuvattu aiemmin julkisessa keskustelussa ja kaunokirjallisuudessa.

Yleisesti yksinäisyyden representaatiosta niin julkisessa keskustelussa kuin kaunokirjallisissa teoksissa on hyvin vähän. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että yksinäisyys käsitetään usein vanhusten ongelmana ja heidän osaltaan siitä puhutaan julkisuudessa usein. Julkisessa

keskustelussa luodaan usein myös kuvaa, että yksinäisyys on muuttumattomana jatkuva ilmiö. Tällöin representaatioissa helposti myös leimataan yksinäisyyttä kokevat ihmiset yksinäisiksi, joiden kaikki ongelmat ovat pohjimmiltaan lähtöisin yksinäisyydestä. (Karisto & Tiilikainen 2017, 527.) Kaunokirjallisuudessa yksinäisyyden representaatio on kuitenkin moninaisempi. Fiktiivisissä tarinoissa tuodaan esiin, että yksinäisyys ei ole vain vanhusten ongelma, vaan myös nuoremmat voivat kokea sitä. Kaunokirjallisuudessa luotava representaatio ilmentää myös, että sitä voivat kokea sekä huono-osaiset että paremmassa sosioekonomisessa asemassa olevat ihmiset. Representaation sisältä löytyy myös sekä paremmin että huonommin voivia ihmisiä. Kaunokirjallisuudessa tuodaan myös esille, että yksinäisyys voi saada eri elämäntilanteissa erilaisia painotuksia ja ilmenemismuotoja. (Saari & Huhta 2016a, 197–202.)

Yksinäisyyttä kokevilta ihmisiltä kysyttäessä yksinäisyyden kuvailussa toistuvat kuvaukset eristäytyneisyydestä ja suuresta välimatkasta muihin (Karisto & Tiilikainen 2017, 529; Kurtelius & Kumpulainen 2022, 203). Joissain tapauksissa yksinäisyyteen liitetään kokemuksia eksyksissä olemisesta sekä itseä ympäröivästä hiljaisuudesta ja tapahtumattomuudesta. Tällöin yksinäisyyttä on voitu kuvata esimerkiksi autiona tasankona. (Karisto & Tiilikainen 2017, 529.) Lasten muodostamissa representaatioissa yksinäisyys esiintyy myös liikkumattomuutena pysähtyneisyytenä (Kurtelius & Kumpulainen 2022, 203). Myös kokemus näkymättömyydestä yhdistetään usein yksinäisyyden representaatioon (Kurtelius & Kumpulainen 2022, 203; Saari & Huhta 2016a, 200–201).

Edellä näkyy, että varsinkin julkisessa keskustelussa ja kaunokirjallisuudessa yksinäisyyden representaatioissa henkilö itse on hyvin keskiössä. Joko yksinäisyys esitetään jonkinlaisen hahmon muodossa, kuten moniongelmaisena vanhuksena, tai yksinäisyys näyttäytyy elämänvaiheeseen liittyvänä ilmiönä. On siis olennaista, että representaatiota arvioitaessa otetaan huomioon kokonaisvaltaisesti, miten hahmoa kuvataan. Omassa tutkielmassani hahmot ovat lapsia, joten seuraavaksi käynkin läpi sitä, millaisia representaatioita lapsista ja lapsuudesta aiemmin luotu julkisessa keskustelussa ja kaunokirjallisuudessa.

Lapsista käytävässä keskustelussa usein korostetaan lasten viattomuutta ja haavoittuvuutta (Pulkkinen 2022, 40–42). Tämä näkyy myös lapsista luotavissa representaatioissa, joissa viattomuudella usein korostetaan lapsuuden erillisyyttä aikuisuudesta. (Kallio 2022, 86.) Viattomuuden rinnalla lapsista on myös olemassa representaatioita, joissa korostuu aktiivisuus ja osallisuus yhteiskuntaan (Kallio 2022; Seutu 2022). Myös lapsi ja lapsuus itsessään voivat toimia representaatioina jollekin ilmiölle tai asialle. Lapsuudella voidaan

kuvata esimerkiksi juuri edellä mainittua viattomuutta, mutta sillä voidaan kuvata myös tulevaisuutta sekä vilpittömyyttä. Lapsirepresentaatioilla ja niiden käytöllä on havaittu olevan selkeitä tavoitteita. Lapsirepresentaatioita voidaan käyttää muun muassa eri tuotteiden mainostamiseen ja esimerkiksi vanhemman kuvaamiseen positiivisessa valossa. Herkän ja haavoittuvan lapsen representaatioiden onkin huomattu olevan enemmän aikuisille kuin lapsille suunnattuja. (Kallio 2022.) Lapsille suunnattuja representaatioita löytyy todennäköisesti parhaiten lapsille suunnatuista sisällöistä, joita voivat olla muun muassa lapsille suunnatut laulut, elokuvat ja kirjat.

Yleisesti katsottuna lastenkirjoissa kuvataan usein arkisia asioita ja tapahtumia, jotka liittyvät lasten elämään. Niissä usein myös selkeästi ilmaistaan, mikä toimintatapa tietyissä tilanteissa on sallittua ja mikä taas nähdään huonona toimintana. (Katajamäki 2005, 231–232, 243.) Niillä on siis selkeästi tietynlainen sivistävä ja kasvattava tehtävä. Lähdekirjallisuuden perusteella vaikuttaa siltä, että lastenkirjoissa lapset kuvataan aktiivisempina ja inhimillisempinä kuin esimerkiksi mainoksissa ja sosiaalisen median julkaisuissa, jotka on suunnattu enemmän aikuisille (ks. Kallio 2022; Seutu 2022; Katajamäki 2005). Huomattavaa on, että representaation idean mukaisesti esimerkiksi mainokset voivat vaikuttaa siihen, miten yksittäisiä lapsia kohdellaan (ks. Hall 1997, 26; Kallio 2022, 85). Yleisesti lapsista esitettävät representaatiot voivat siis olla lapsille joko osallistavia tai etäännyttäviä (Kallio 2022, 85). On esimerkiksi havaittu, että siivoamista käsittelevissä lastenkirjoissa usein lapset kuvataan jopa epärealistisen innokkaina ja vastuullisina siivoajina (Katajamäki 2005, 243). Toisessa ääripäässä liiallinen viattomuuteen keskittyminen lapsikuvauksissa voi myös olla haitallista lapsille, sillä sen myötä helposti unohdetaan, että lapset ovat myös aktiivisia toimijoita omassa elämässään (Kallio 2022, 96–97).

4 Aineisto ja analyysimenetelmä

Tässä tutkielmassa haluan selvittää, miten lapsille kerrotaan yksinäisyydestä. Tutkielmani luonne onkin enemmän aiheeseen perehtyvä kuin toiminta- ja ratkaisuohteita tai selkeitä ja yksiselitteisiä vastauksi antava. Sen avulla pyrin kuitenkin vastaamaan kysymykseen:

- Millaista representaatiota yksinäisyydestä luodaan suomalaisessa alakouluikäisille suunnatussa kertomarjallisuudessa 2010-luvun lopusta 2020-luvun alkuun?

Opinnäytetöissä näkyy paljon lapsille suunnatun kuvakirjallisuuden tutkimusta, mutta vaikuttaa siltä, että vertaisarvioitua tutkimusta on tehty pääasiassa vain aikuisille tai nuorille suunnatuista kirjoista (esim. Saari & Huhta 2016, 185–206). Vaikka oma tutkielmani jatkaa edellä näkyvää kaavaa, jossa opinnäytetyö tehdään lasten kirjallisuuteen liittyen, antaa se myös uutta tietoa. Tutkielmani avaa uusia näkökulmia siihen, miten yksinäisyyttä saatetaan kuvata pieniin lapsiin ja aikuisiin keskityvien näkökulmien välimaastossa. Ehkä tulevaisuudessa joku vielä yhdistää näitä näkemyksiä ja ottaa selvää, miten yksinäisyys kehittyy kirjallisuudessa, kun siirrytään eri vaiheiden kautta lapsuudesta aikuisuuteen. Tutkielmani auttaa avaamaan uutta sanastoa ja välineitä, joiden avulla lapsille ja lasten kanssa yksinäisyydestä voidaan puhua esimerkiksi sosiaalityössä.

4.1 Aineisto

Tarkoitukseni on selvittää, millä tavalla yksinäisyys esiintyy juuri kirjallisuudessa, joka on suunnattu alakoulua käyville lapsille, joten aineistonani käytän alakouluikäiselle suunnattuja tarinakirjoja, joissa yksinäisyys on vähintään yksi pääteemoista. Tarkoitukseni on tarkastella yksinäisyyttä erityisesti suomalaisesta kulttuurista, joten valitsen työhöni vain kirjoja, jotka on alkujaankin julkaistu suomeksi. Näiden lisäksi tavoitteeni on saada aiheesta mahdollisimman uutta tietoa, joten valitsen työhöni pääasiassa sellaisia kirjoja, jotka on julkaistu mahdollisimman lähellä vuotta 2024. Aineiston hankinnassa ja valinnassa käytin apunani Turun pääkirjastoa ja sen henkilökuntaa. Tiedustelin apua sähköpostitse lasten ja nuorten kirjoista vastaavalta työntekijältä, ja vastaukseksi sain listan alakoululaisille suunnatuista kirjoista, jotka on julkaistu ajalla 2016–2024. Teokset oli jaoteltu 1.–3./4. luokkalaisille suunnattuihin ja 3./4.–6. luokkalaisille suunnattuihin teoksiin. Kuvaus aiheen rajauksesta löytyy liitteestä 1.

Aineistokseni valikoituivat nämä kolme kirjaa:

Julkaisuvuosi	Teoksen nimi	Kirjoittaja	Yksinäisyyttä kokevat hahmot
2023	Laske salaa kymmeneen	Laura Lähteenmäki	Myy
2020	Anni kaverinkesyttävä	Kaisa Paasto (Kuvittaja: Mari Ahokoivu)	Anni (Koulu-Anni)
2019	Vilma ja Supersiskot	Maija-Liisa Nyman	Vilma

Kirjassa ”Laske salaa kymmeneen” seurataan alakoululaisen Myyn kesäloman alkua, kesää ja uuden kouluvuoden alkua. Myy on kaveriporukansa (Pätkikset) ulkopuolinen, eikä hänellä ole ketään kenelle jutella, kun hänellä ei ole kavereita ja äidilläkin on omat huolensa. Kesän alussa kuitenkin uusi poika (Lassi) tulee pyytämään Myytä ulos leikkimään. Kesällä Myy viettää jonkin verran aikaa Pätkisten seurassa ja leikkii useasti Lassin kanssa, kunnes eräänä päivänä Lassi katoaa. Myös Myyn isoisä kuolee, ja joku varastaa Myyn isältään saamasta tonnista osan. Tarinassa seurataan, miten Myy yrittää sopeutua yksinäisyyteen ja isoksi kasvamiseen.

”Anni kaverinkesyttävä” kertoo alakoulua käyvän Annin arjesta, kun Annin paras kaveri Miisa on muuttanut Amerikkaan. Tarinassa Annilla ei ole muita kavereita, vaan ystävän muuton jälkeen hän on koulussa pääasiassa yksin, ja uusi lemmikkirossukin vain välttelee häntä. Anni on sitä mieltä, että hän ei osaa hankkia kavereita, vaan pyytää 19-vuotiaalta isoveljeltään neuvoja. Kirjassa seurataan, miten Anni ratkaisee ystävähankintaongelmansa ja miten hän saa uuden lemmikin pitämään hänestä.

”Vilma ja Supersiskot” on tarina alakoululaisesta Vilmasta, joka perheen muuton vuoksi siirtyy uuteen kouluun, jossa hän kokee jäävänsä muiden leikkien ulkopuolelle. Siellä hän myös kohtaa neljän tytön kaveriporukan eli Supersiskot, jotka ovat erityisen ilkeitä hänelle. Luokalla huhtaan, että supersiskoilla on jokaisella jokin erityiskyky, mikä saa kaikki oppilaat pelkäämään heitä. Tämän vuoksi myöskään Vilma ei halua mennä kouluun. Tarinassa seurataan, miten Vilma alkaa pikkuhiljaa saada kavereita ja miten hän selviää supersiskoista.

Arvioni mukaan kolme kirjaa riittävät tutkimuskysymykseeni vastaamiseen, sillä aineistoni sisältää sekä nuoremmille että vanhemmille alakouluikäisille suunnattua kirjallisuutta. Lisäksi lukemani perusteella tarinoissa ja niissä ilmenevissä yksinäisyyden representaatioissa on paljon päällekkäisyyttä ja yhteneväisyyttä eli aineistoni saturaatio on hyvä. Samoja

yhteneväisyyksiä löytyi myös kahdesta vanhemmille ala-asteikäisille suunnatuista kirjoista. Nämä kuitenkin jäivät tarkemman analyysin ulkopuolelle, koska Vaski-kirjastojen sivujen mukaan kyseisiä kirjoja voidaan pitää jo nuorten kirjoina. Tällöin aiemmin kuvaamani keskilapsuuden erityispiirteet eivät välttämättä päde niihin samalla tavalla kuin selkeästi alakouluikäisille suunnattuihin kirjoihin.

4.2 Sisällönanalyysi

Kyseessä on laadullinen aihetta kartoittava tutkimus. Tämän vuoksi aineiston analysoinnissa käytän sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on sekä laadullisessa että määrällisessä tutkimuksessa käytetty menetelmä, jonka avulla aineisto on mahdollista tarkoituksenmukaisesti pilkkoa pieniin osiin ja jäsenellä merkityksellisesti tutkimuskysymyksen vaatimalla tavalla (Tuomi & Sarajärvi 2024, 103–104). Toisin sanoen kyseessä on analyysimenetelmä, jolla tarkastellaan, mitä tiettyyn kysymykseen liittyvää aineisto sisältää. Sisällönanalyysin toteuttaminen voi tapahtua usealla eri tavalla riippuen esimerkiksi siitä, millainen rooli teorialla on tutkielman tekemisessä. Vaihtoehtoina ovat aineistolähtöinen, teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi. Lyhyesti, aineistolähtöisessä analyysissä tutkimuskysymykseen haetaan vastauksia sen perusteella, mitä aineistosta nousee esille. Teoriaohjaavassa analyysissä taas taustateoriaa käytetään analyysissä apuna, mutta analyysi ei suoraan pohjautu mihinkään tiettyyn teoriaan. Viimeiseksi teorialähtöinen analyysi taas on aineiston tarkastelua, joka pohjautuu johonkin tiettyyn aiemmin luotuun kehukseen tai malliin. Huomattavaa on, että yksikään analyysin tekotapa ei tapahdu täysin ilman perehtyneisyyttä aiheesta tehtyyn aiempaan tutkimukseen ja jo olemassa olevaan tietoon. (Tuomi & Sarajärvi 2024, 107–112.)

Omassa työssäni käytän teoriaohjaavaa analyysiä. Perustelen valintaani sillä, että vaikka tutkielmani nojautuu vahvasti aiemmin tehtyyn tutkimukseen ja käytän apunani joitain teorioita, minulla ei ole selkeää mallia tai kehystä, jonka kautta aineistoani käsittelen. Yksi päätarkoitukseni onkin arvioida, miten valitsemastani aineistosta nousevat asiat suhteutuvat aiempaan tutkimukseen ja teoriaan. Käytännön analyysissä tulen hyödyntämään Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi -kirjassa esiteltyä jäsenystä prosessin etenemisestä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2024, 104). Näin ollen ensin luen aineistot läpi kokonaiskuvan saavuttamiseksi. Tämän jälkeen merkitsen sellaiset kohdat, joissa vastataan aineistolleni esittämiini analyysi kysymyksiin, jotka ovat:

1. Millaiseksi yksinäisyyttä kokevat hahmot kuvataan kirjoissa?

2. Millaisissa tilanteissa yksinäinen hahmo on yksinäinen?
3. Millaisia tunteita yksinäisyyteen kertomuksessa liitetään?

Eroteltuani nämä kohdat koko aineistosta, käyn ne läpi ja sijoitan sopivien teemojen tai luokkien alle. Viimeiseksi muodostan raportin saamistani tuloksista.

Aiheeni huomioon ottaen on vaikea täysin määritellä, onko kyseessä puhtaasti sisällönanalyysi vai onko tarkastelutapani lähempänä temaattista analyysiä. Näiden kahden välisestä suhteesta on käyty jonkin verran keskustelua, mutta selkeään määritelmälliseen erontekoon ei olla päästy. Suurimmat erot on löydetty menetelmien esittelytavoissa, jolloin sisällönanalyysi nähdään taulukkomaisesti etenevänä, kun taas temaattinen analyysi mielletään enemmän ajatuskarttamaiseksi. (Tuomi & Sarajärvi 2024, 140–145.) Tämän perusteella asetan oman analyysini sisällönanalyysiksi. Perusteluna esitän, että vaikka tutkielmassani käsitellään teemoja, analyysini on tarkoitus edetä järjestelmällisesti löydöksiä luokittelemalla.

4.3 Eettinen pohdinta

Kaikkien Suomen yliopistojen tavoin Turun yliopisto on sitoutunut noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä (HTK-ohje) ja sitoutunut toimimaan edellä mainitun ohjeen mukaisesti. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvia arvoja ovat luotettavuus, rehellisyys, muiden arvostaminen ja vastuunkanto. Ohje koskee pääosin myös opinnäytetöitä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 6, 8–9, 12.) Tässä tutkielmassani tulen noudattamaan näitä perusarvoja koko prosessin ajan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että pyrin selostamaan suorittamani työvaiheet ja niistä saamani tulokset mahdollisimman selkeästi ja tarpeellisella tarkkuudella auki, jotta lukija voi halutessaan itse tarkistaa tiedon oikeellisuuden ja punnita tekemiäni valintoja ja päätelmiä. Tähän kuuluu myös, että pyrin merkitsemään käyttämäni lähteet selkeästi ja oikein. Lisäksi erityisesti tarkastellessani aineistoani ja saamiani tuloksia, pyrin kunnioittamaan teosten kirjoittajia, itse teoksia sekä yksinäisiä aikuisia ja lapsia. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että lähestyn tarinoiden sanavalintoja ja juonta mahdollisimman objektiivisesti leimaamatta ketään tietynlaiseksi. Lisäksi huolehdin siitä, että aineistoesimerkeissäni kopion tekstin sanatarkasti vääristelemättä ja viittaan selkeästi tekstin oikeaan kirjoittajaan. Huomion myös sen, että tutkimuskohteeni eivät ole oikeita lapsia, vaan aikuisten luomia representaatioita heistä.

Aineistoni koostuu julkisesti luettavaksi ja käyttöön julkaistuista teoksista, joten niiden käyttäminen tutkimustarkoitukseen ilman tekijöiden erillistä lupaa tai tiedottamista on sallittua (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Vapaata käyttöä puoltaa myös se asia, että tutkimukseni kohteena eivät ole teosten kirjailijat, vaan kirjoissa esiintyvät yksinäiset hahmot ja yksinäisyyden representaatio. En siis oikeastaan tutki ihmisiä, mutta toisaalta myös tutkin. Nimittäin, vaikka tutkielmani ei suoraan kohdistu ihmisiin, on tutkielmani taustalla ajatus, että se kertoo representaation kautta myös oikeista yksinäisistä ja todellisista yksinäisyyden kokemuksista. Tällöin minun on erityisesti raportoinnissa huomioitava heidät. Myös teosten kirjailijat on huomioitava siltä osin, että heillä on tietynlainen suhde kirjaansa, mikä velvoittaa minua kohtelemaan teoksia ja niiden sanomaa kunnioittavasti.

5 Yksinäisyyden representaatio 2020-luvun taitteen lasten kertomakirjoissa

Tässä osiossa käyn läpi analyysini tuloksia. Aloitan tulosten jäsentelyn vastaamalla aiemmin esittelemiini analyysikysymyksiin. Tämän jälkeen muodostan vastauksista ylä- ja alateemoja, joiden avulla vastaan tutkimuskysymykseeni: ”Millaista representaatiota yksinäisyydestä luodaan suomalaisessa alakouluikäisille suunnatussa kertomarjallisuudessa 2010-luvun lopusta 2020-luvun alkuun?”. Analyysikysymysten vastauksissa on paljon päällekkäisyyttä ja moni nostamani huomio voisi toimia vastauksena useampaankin kysymykseen. Jaottelun avulla olen kuitenkin pyrkinyt turvaamaan aineiston monipuolisen käsittelyn.

Analyysikysymysten perusteella ilmenevät seuraavat teemat:

Yksinäisyyttä kokeva hahmo	Yksinäisyyttä aiheuttavat tilanteet	Yksinäisyyteen liittyvät tunteet ja tuntemukset
Tavanomaisuus Ujous Huono itsetunto <ul style="list-style-type: none"> - mielistely - valehtelu Erilaisuus <ul style="list-style-type: none"> - Syrjäyttävyys - Erityisyys 	Tilannesidonaisuus <ul style="list-style-type: none"> - Koulu - Koti - Elämänmuutokset - Ei lopullinen Toistuvuus Toiminnan merkitys <ul style="list-style-type: none"> - Oma - Muiden Kiusaaminen Yksinolon ja yksinäisyyden erillisyys	Suru <ul style="list-style-type: none"> - Itkuisuus - Ärtäisyys - Yksinäisyyttä edeltäneen ajan kaipaaminen - hermostuneisuus

5.1 Yksinäisyyttä kokevat hahmot

Tarkastellessani kirjojen yksinäisten hahmojen kuvauksia ensimmäisenä huomaan, että aineistossani on binäärisen sukupuoli- jaotteen mukaan kolme tyttöä, jotka ovat Myy, Anni ja Vilma. Tarkasteltavista hahmoista ainoastaan Myy on perheensä ainoa lapsi, sillä muilla hahmoilla on yksi tai useampi sisarus. Perhetilanteen osalta Myy on myös ainoa, jonka vanhemmat ovat eronneet. Tarinassa Myy elää kahdestaan äitinsä kanssa. Myyn, Annin ja Vilman kuvaukseen liittyvän tarkemman analyysin perusteella löytyviä teemoja ovat tavanomaisuus, ujous ja sisäänpäin suuntautuneisuus, itsensä vähättely tai alentaminen, mielistely ja valehtelu sekä erilaisuus.

Kirjoissa hahmojen ulkonäön kuvaus on pääosin vähäistä, mutta yleisvaikutelmallisesti syntyy käsitys, että kaikki hahmot ovat ikätasoonsa ja suomalaiseen kulttuuriin verrattuna terveitä tavanomaisia lapsia. Kirjoissa ei esimerkiksi mainita, että analyysin kohteena olevista lapsista joku sairastaisi jotain tai olisi vammautunut jollain tavalla. Ikätasoinen tavanomaisuus näkyy myös siinä, että kaikki alakoulua käyvät hahmot leikkivät tarinan aikana (Ahonen & Pulkkinen 2023, 106). Hahmojen tavanomaisuudella ja ulkonäön vähäisellä kuvaamisella saatetaan pyrkiä siihen, että useampi lapsi kykenisi samaistumaan hahmoon. Samaistuminen taas lisää aiheen itsenäistä pohdintaa ja punnitsemista (Felski 2024, 43–44).

Poikkeus hahmojen kuvailussa on Anni, sillä kaikista muista teoksista poiketen Annista kertovassa kirjassa on tekstin lisäksi kuvia, jotka tukevat kerrontaa ja sen etenemistä. Esimerkiksi kirjan sivulla 22 on piirretty kuva, joka havainnollistaa ”tavallisen Annin” ja ”Koulu-Annin” eroa. Molemmissa kyseessä on sama hahmo, mutta kirjassa hahmo itse tekee erotuksen näiden kahden välillä: ”Anni olisi voinut potkaista itseään. Hän ei ollut koulussa koskaan oikea Anni vaan Koulu-Anni, joka oli varsinainen typerys.” (Anni kaverinkesyttävä, s. 21.) Ulkonäöllisesti tavallinen Anni ja Koulu-Anni ovat miltei identtiset, mutta olemukseltaan Koulu-Anni kuvataan kirjassa ujoksi, kömpelöksi ja sisäänpäin suuntautuneeksi.

Myös Vilmasta ja Myystä syntyy heistä kertovien kirjojen perusteella käsitys, että he ovat ujoja ja sisäänpäin suuntautuneita. Esimerkiksi Vilmasta kertovassa tarinassa Vilma ei itse aktiivisesti etsinyt ystäviä, vaan esimerkiksi välitunnilla muut lapset pyysivät häntä mukaan leikkeihin, jos hän muuten olisi jäänyt yksin. Omassa tarinassaan taas Myy huomaa selkeästi, miten muut jättävät hänet ystäväporukan ulkopuolelle, mutta ei silti oikein uskalla sanoa siitä:

”Olivatko toiset menossa jollekin leirille? Mille leirille? -- – Mikä leiri se on? hän kysyi viimein, koska äiti oli sanonut, että pitää olla reipas ja ottaa asia puheeksi.” (Laske salaa kymmeneen, s. 14.)

Tavanomaisuuden ja ujuden lisäksi vaikuttaa siltä, että hahmot usein vähättelevät itseään ja ajattelevat itsestään alentavasti. Kirjoissa tämä näkyy pääasiassa siinä, miten he puhuvat itsestään:

”–Varmaan kaikki muukin oli paremmin ennen kuin minä synnyin, Anni kuiskasi melkein kuulumattomalla äänellä.” (Anni kaverin kesyttävä, s. 49.)

”Hän oli ollut pienenä niin höynäytettävä ja hyväuskoinen, ja ehkä hän oli edelleen. Nähtiinhän se tässä leiriasiassakin.” (Laske salaa kymmeneen, s. 19.)

Vilman kohdalla itsensä vähättely on hienovaraisempaa. Yhdessä vaiheessa tarinaa Vilma leikkii yksin supersankaria, mutta havahtuukin leikin lopussa siihen, että hänellä ei ole ystäviä. Vilma lopettaa leikin toteamalla surullisesti: ”Minä olin vain Vilma, jolla oli vaaleanruskea tukka--.” (Vilma ja Supersiskot, s. 64.) Tällöin sanan ”vain” käyttö voi viitata itsensä vähättelyyn. Vilman mielestä siis jostain toisesta olisi mihin vain, mutta hän on vain Vilma, joka ei ole niin mahtava.

Itsetunto kehittyy oman toiminnan ja muilta saadun kohtelun vuorovaikutuksessa. Kielteiset kokemukset, kuten ryhmien ulkopuolelle jääminen ja muiden ilkeät kommentit, vaikuttavat itsetuntoon laskevasti. (Pulkinen 2023b, 285.) Muiden toimintaan palaan analyysissäni myöhemmin, mutta tähän liittyen tarinoissa esiintyy lisäksi hahmojen uskoa siihen, että myös muut ajattelevat heistä pahaa:

”Siitähän tässä kaikessa oli pohjimmiltaan kyse. Hänestä ei tykätty. Ei pidetty. Hän ei ollut muiden veroinen. Yhtä ihana ja tärkeä. Kiinnostava ja hauska.” (Laske salaa kymmeneen, s. 45.)

Raja oman minäkäsityksen ja oman tulkinnan muiden käsityksistä välillä voi usein kuitenkin olla heikko ja niiden on huomattu olevan yhteydessä toisiinsa (Kiuru 2023, 205–206). Muiden mielipiteistä huolehtiminen voi olla myös yhteydessä hahmojen haluttomuuteen kertoa omasta elämästään ja suoranaiseen valehtelemiseen, joita esiintyy jokaisessa tarkasteltavassa tarinassa. Kouluikäiset lapset nimittäin osaavat jo arvioida ja punnita, millaiseen asemaan tietyt teot ja sanat heidät sosiaalisissa suhteissa asettavat (Ahonen & Pulkinen 2023, 158–159). Esimerkiksi Myy valehtelee Pätöksille, että on viettänyt aikaa erään pojan kanssa, ja Anni väittää luokalleen, että hänen perheellään ei ole lemmikkiä. Vilma taas väittää yhdelle Supersiskolle, että hänellä on syöpä, kun Supersisko kysyy Vilman päässä olevasta huivista. Valehtelemisen yhteydessä kirjoissa esiintyy kuitenkin myös selkeästi käsitys, että valehteleminen on väärin ja niin ei kuulu tehdä: ”Se oli tietysti pahasti sanottu.” (Vilma ja Supersiskot, s. 61). Tämä sopii hyvin yhteen aiemman tutkimuksen kanssa, jossa ilmaistaan, että lastenkirjoissa esiintyy ohjaavia ja kasvattavia sisältöjä (Katajamäki 2005, 232, 243).

Huolimatta siitä, että kaikkia hahmoja kuvataan pääasiassa tavallisina lapsina, kirjoissa esiintyy myös kuvauksia, joiden mukaan hahmot ovat jollain tavalla erilaisia kuin muut. Esimerkiksi Vilma on uusi tyttö luokallaan ja Myy eroa muista Pätöksistä siinä, että hänellä ei ole sisaruksia. Tarinassaan Myy eroaa useista tavallisista lapsista myös siten, että hän ei tiedä, kuka hänen isänsä on ja missä tämä tarinan tapahtumahetkellä on. Erilaisuuden myötä

kirjoissa esiintyykin hahmojen kokemusta siitä, että heillä on asioita, kokemuksia ja tunteita, joista he haluaisivat jutella ja kertoa jollekin, mutta sellaista jotakuta ei oikein ole:

”Kesäyö hämärtyi kohti pimeää hetkeään, mutta äidin huoneesta kajasti puhelimen valo, kun hän selasi miehiä Onnellisissa pannukakuissa [kirjassa käytetty fiktiivinen deittisovellus]. Sekin oli asia, josta olisi pitänyt voida kertoa tosiystävälle, mutta Myy lähinnä pelkäsi, että muut saisivat tietää äidin pannukakkuprofiilista.” (Laske salaa kymmeneen, s. 27.)

”Anni pohti, kertoisiko Akselille jotain luomuksista [leikki, jota Anni leikki yhdessä Miisan kanssa ennen tämän muuttoa]. Hän ja Miisa eivät olleet puhuneet niistä koulussa, koska muut eivät olisi ymmärtäneet.” (Anni kaverinkesyttävä, s. 15.)

Katkelmissa näkyy vahvasti se, miten yksinäisyys vaikuttaa Allardtin yhteisyyssuhteiden ulottuvuudella. Vaikuttaa nimittäin siltä, että hahmot kokevat surua ja pahaa mieltä siitä, että heidän tarpeensa läheisiin ja vastavuorisiin ihmissuhteisiin ei ainakaan täysin täyty (ks. Allardt 1976, 39–44). Isojen kaveriporukoiden lisäksi kouluikässä lapset alkavatkin kaipaamaan yhä enemmän laadultaan tiiviitä ja luottamuksellisia ystävyys-suhteita (Ahonen & Pulkkinen 2023, 150).

Erilaisuutta ei kuitenkaan nähty tarinoissa yksiselitteisen huonona asiana, vaan erityisesti Vilmasta ja Annista kertovissa tarinoissa korostui näkemys erilaisuudesta ja kummallisuudesta hyvänä asiana: ”Meitä alkoi kaikkia vähän naurattaa. Vasenkätiset leikkivät ihan yhtä hyvin kuin oikeakätisetkin, ja fiksut ja tahmaiset ne vasta hyvää seuraa ovatkin.” (Vilma ja Supersiskot, s. 92.) Erilaisuuden korostaminen voi ilmentää sekä kirjojen kasvatuksellista roolia (Katajamäki 2005, 232) että lapsirepresentaation viemistä yksilutteisesta lapsuuskäsityksestä (Kallio 2022) toiminnallisempaan ja monipuolisempaan suuntaan. Toisaalta siis aineistoesimerkin kaltaiset kohdat ohjaavat lasta hyväksymään erilaisuutta samalla, kun toisaalta taas tuodaan esille, että lapsia on monenlaisia. Tällöin aineistossa ilmenee se, miten representaatio ei ainoastaan kuvasta asioita vaan myös rakentaa kuvaa siitä, miten asioiden ehkä pitäisi olla (Hall 2001, 25–30).

5.2 Yksinäisyyttä aiheuttavat tilanteet

Kaikissa tarinoissa pääasiallisia tapahtumapaikkoja ovat koti ja koulu. Näissä ympäristöissä hahmot kokevat yksinäisyyttä juuri sellaisina hetkinä, kun he tahtoisivat leikkiä tai puuhailla yhdessä muiden kanssa, mutta eivät siihen sopivan seurauksen puutteen takia pysty. Tilanteissa kiteytyykin juuri yksinäisyyden määritelmä tilanteessa, jossa laadulta sopivaa seuraa ei ole

tarjolla (Junttila 2013, 13; Saari 2016, 14). Analyysin perusteella yksinäisyyteen liittyvistä tilanteista esiin tulevia teemoja ovat tilannesidonnaisuus, toistuvuus, oman toiminnan merkitys, kiusaaminen ja yksinäisyys ja yksinolo erillisinä ilmiöinä.

Yhdessäkin tarinassa yksinäisyyttä ei kuvata jatkuvana asiantilana, vaan tilanne- ja asiayhteyssidonnaisuus ilmenevät kaikissa tarinoissa. Sekä Vilma että Anni kokevat yksinäisyyttä pääasiassa koulussa ja sen yhteydessä, kun taas Myyn yksinäisyys vaikuttaa olevan yhteydessä myös kotioloihin. Kaikissa tarkasteltavissa tarinoissa vaikuttaa kuitenkin, että yksinäisyyden juurisyy on ystävien puute. Kehityspsykologiassa todetaankin, että kodin ja perheen ohella kouluikässä kavereiden merkitys lapsen elämässä korostuu (Ahonen & Pulkkinen 2023, 149). Ero Myyn ja kahden muun tarkasteltavan hahmon välillä vaikuttaa tulevan kuitenkin siitä, että Myy ei aina pysty kertomaan tilanteestaan ja kokemuksistaan edes äidilleen. Myyn tarinassa äiti on ahkerasti lapsensa tukena, mutta monet asiat, kuten uusi miesystävä ja Myyn isosisän kuolema vievät äidin huomiota pois Myystä. Ajoittain myös Myyn pitää itse tukea ja lohduttaa äitiään.

”Talon paino niskassaan hän raahautui kotiin eikä pitänyt enää kättään pitkänä tunnustellakseen pehmeitä, taipuisia heiniä. Mitään hän ei nähnyt tai kuullut tai tuntenut. -- Jos Myy ei olisi miettinyt niin paljon aikuisia, jotka sekoittivat kylmän piittaamatta niin monen lapsen elämät, hän olisi kuullut jo laahustavista askelista, että äiti kantoi selässään omaa painavaa taloan.” (Laske salaa kymmeneen, s. 152–153.)

Edellä esitellyssä aineisto-otteessa Myy palaa kotiin sen jälkeen, kun hän huomaa, että Lassi on muuttanut pois. Katkelmassa ilmenee, että Myy kokee ystävänsä menetyksen todella raskaasti, mutta samassa myös äidillä on suuri murhe, koska Myyn isoisä on kuollut. Seuraavaksi Myy lohduttaakin äitiään. Myös äiti lohduttaa omalla tavallaan Myytä, mutta äiti tulkitsee, että Myy on ainoastaan isoisän kuolemasta surullinen. Myyn murhe ystävänsä menettämisestä jää siis kokonaan piiloon.

Tilannesidonnaisuuden lisäksi tarinoissa yksinäisyyden kokeminen on toistuvaa. Tarinoissa vuorottelevat kohdat, joissa hahmo ei ole yksinäinen, ja vastaavasti tilanteet, joissa hahmo kokee yksinäisyyttä. Yksinäisyyden loppumiseen ja tilateisiin, joissa hahmo ei ole yksin tarinoissa yhdistetään vahvasti leikki. Kirjojen lopussa kuvataan joko hahmoja aloittamassa leikkiä jonkun toisen kanssa tai hahmo kertomassa joukkoon mukaan pääsemisestä vanhemmilleen. Kirjoissa leikin avulla hahmot pyrkivät kuitenkin myös tarinoiden keskellä lievittämään yksinäisyyden kokemusta. Esimerkiksi Vilma ja Supersiskot -kirjassa 16. luvussa kuvataan, miten Vilma leikkii koko päivän itseksensä ja kuvittelee olevansa

moottoripyörää ajava supersankari. Vasta luvun lopussa, kun Vilman havahtuu leikeistään, hän muuttuu alakuloiseksi, muistaessaan sen, että hän on yksinäinen koulussa. Kirjoissa tehdäänkin jonkin verran erottelua yksinäisyyden ja yksinolemisen välillä (ks. Saari 2016, 33). Parhaimmillaan yksinoleminen vahvistaa hyvinvointia (Ahonen & Pulkkinen 2023, 151; Long & Averill 2003). Tältä osin tulokset ovat liitoksissa Allardtin itsensä toteuttamisen muodot -ulottuvuuteen. Hahmojen tarve ilmaista itseään itselleen mieluisella tavalla ei täysin tyydyty. Hahmot toteuttavat itseään leikkimällä yksin (ks. Saarinen ym. 2023, 85), mutta ystävien puuteen vuoksi heiltä jää puuttumaan kokemus siitä, että he olisivat muiden ikätovereiden silmissä tärkeitä ja arvokkaita (ks. Allardt 1976, 46–49). Itsensä toteuttamisen muodot myös luonnollisesti vähenevät, jos esimerkiksi tietyistä leikeistä jää yksin leikkiessä jotain olennaista pois.

Vilman tapauksessa yritys unohtaa pahat tunteet keskittymällä leikkimiseen onnistuu, mutta Myyn tarinassa ilmenee, että edes hyvä ja mielenkiintoinen leikki ei aina lievitä yksinäisyyttä. Myy tuntee, että ennen mukaansa tempaavat ja kivat leikit eivät tunnu yhtä kivoilta, kun niitä ei voi leikkiä ystävän kanssa:

”Viides leikki oli siis yksinäinen leikki. Hän jatkoi ravintolaa, jota he olivat olleet aukion tasaisilla kivillä. -- Mutta koko ajan hän oli varuillaan, kuunteli oksan rasahdusta toivoen, että Lassi tulisi. Mikään ei tuntunut samalta yksin.” (Laske salaa kymmeneen, s. 99.)

Myös Annin tarinassa ilmenee, että yksin leikkiminen ja oleminen ei ole niin kivaa kuin kaverin kanssa. Yksin leikkimisen sijaan Anni hakee seuraa isoveljestään. Yhdessä he esimerkiksi juttelevat, pelaavat korttia ja rakentavat hamahelmistä kuvia. Yksin ollessaan Anni ennemminkin kuvittelee asioita ja siten käsittelee kokemuksiaan ja tunteitaan. Esimerkiksi yhdessä kohdassa, jossa Anni on välitunnilla yksin, hän mielessään vertaa itseään meduusaan ja yrittää sen mukaisesti vain olla ja ”näyttää coolilta” (Anni kaverinkesyttäjät, s. 42). Tarinoissa korostuu siis se, että yksinolo on mieluisaa, kun se on itse valittua, ja epämieluisaa, kun se on vastentahtoista.

Tarinoissa hahmot valitsivat yksinolon erityisesti tilanteissa, jossa toiset olivat ilkeitä tai suoraan kiusasivat hahmoa:

”--Myy odotti malttamattomana, että neljäs luokka loppuisi eikä hän näkisi Pätiksiä pariin kuukauteen. Mutta vaikka se olisi ihanaa, hän tiesi, että ilman Pätiksiä hän olisi kesällä yksinäinen ja miettisi joka aamu, laittaisiko joku viestiä ja kysyisi jonnekin.” (Laske salaa kymmeneen, s.9)

Kaikissa tarinoissa esiintyy porukoiden ulkopuolelle jäämistä, mutta Vilman ja Myyn kohdalla ilmenee myös suoranaista kiusaamista. Annin tarinan tilanteessa sen sijaan ulkopuolelle jääminen on enemmän siitä johtuvaa, että hän ei osaa tutustua uusiin ihmisiin. Tarinassa ei siis ilmene, että kukaan aktiivisesti pyrkisi sulkemaan Annia ulkopuolelle, vaikka kyseisessäkin tarinassa on myös lapsia, joista Anni ei erikoisemmin pidä. Tilanne on kuitenkin tasaveroisempi verrattuna kiusaamiseen, jota ilmenee esimerkiksi Vilman ja Myyn tarinoissa:

””Uudella tytöllä on ruma tukka! Se ei ole minkään värinen!” Minua alkoi itkettää kauheasti. Kukaan ei koskaan ennen ole sanonut tukkaani rumaksi” (Vilma ja Supersiskot, s.15.)

”Aada huomasi hänet ensimmäisenä. Ihan varmasti Aada näki hänet Hetan punaisen tukan takaa mutta ei tehnyt mitään. Aadan viekkaat silmät vilkaisivat Myytä, valkuaiset ruskeissa silmissä muljahtivat, mutta Aada ei alkanut hosua Myytä heidän luokseen.” (Laske salaa kymmeneen, s. 10.)

Tarinoissa kiusaaminen ilmenee sekä pilkkaamisena että tahallisenä ulkopuolelle jättämisenä. Niissä on siis kyse teoista, jotka ovat tahallisia ja niissä näkyy selkeästi, että kiusattu on hieman alisteisessa asemassa kiusaajaan nähden. Esimerkkikatkelmien lisäksi samankaltaisia tilanteita esiintyy tarinoissa myös useammin. Kiusaamisen perusedellytykset siis täyttyvät (ks. Ahonen & Pulkkinen 2023, 152). Huomattavaa on, että kiusaamista sisältävissä tarinoissa myös kiusaajia kuvaillaan jonkin verran, jolloin tuodaan myös esille, että heidän eivät ole yksioikoisen pahoja tai aina ilkeitä. Kaikissa kirjoissa, mutta erityisesti Vilman tarinassa, korostetaan sitä, että myös kiusaajat ovat tavallisia lapsia. Samalla otetaan kantaa siihen, että myös lapset voivat toimia väärin ja olla toisille ilkeitä, mikä jälleen puoltaa monipuolista lapsikäsitystä, johon kuuluu muutakin, kuin herkkyyys ja viattomuus (ks. Kallio 2022).

Kiusaamisen teeman myötä esiin tulee myös Allardtin teorian elintason ulottuvuus (ks. Allardt 1976, 39). Kiusaaminen aiheuttaa tarinoissa hahmoissa turvattomuuden tunnetta. Esimerkiksi tarinassaan Vilma pelkää, että yksi Supersiskoista voisi polttaa hänet silmillään poroksi, jos hän tekee jotain, josta Supersiskot eivät pidä. Tarinassa turvallisuuden tunnetta vaikuttaa lisäävän se, kun Vilman ei tarvitse olla tekemisissä Supersiskojen kanssa, vaan saa viettää esimerkiksi välitunnit muiden lasten kanssa. Yhdessä ollessaan lapset pelkäävät Supersiskoja vähemmän. Voisi siis ajatella, että ainakin Vilman tarinassa yksinäisyys heikentää turvallisuuden tunnetta ja ystävät taas voimistavat sitä.

5.3 Yksinäisyyteen liittyvät tunteet ja tuntemukset

Tarinoissa yksinäisyyteen liitetään paljon kielteisiä tunteita ja tuntemuksia. Havainto on yhdenmukainen yksinäisyyttä käsittelevän kirjallisuuden kanssa, sillä yksinäisyys määritellään tutkimuskirjallisuudessa juuri tahdonvastaisena ja huonona kokemuksena (Hawkley & Cacipio 2010; Laaninen & Niemelä 2023, 237). Tässä tutkielmassa yksinäisyyteen liitettävien tunteita käsittelevässä analyysissä löytyviä teemoja ovat suru tai mielihaha, yksinäisyyttä edeltäneen ajan kaipaaminen, hermostuneisuus sekä yksinolo yksinäisyydestä erillisenä asiana.

Kaikissa analysoitavissa tarinoissa ilmeni yksinäisyyteen liittyen surua, pahaa mieltä ja harmistuneisuutta. Tämä ilmenee esimerkiksi itkuisuutena ja ärtyneisyytenä, mikä on tyypillistä lapsille, joilla on huolia (Solantaus & Ringbom 2013, 3):

”Mutta Myy ajatteli edelleen Pätiksiä ja hetkeä, jolloin nämä olivat sopineet uudesta ryhmästä ja päättäneet olla pyytämättä häntä siihen mukaan. Ajatus tilanteesta, jossa muut olivat puhuneet asiasta, sai hänet tuntemaan surun lisäksi pohjatonta häpeää. Samalla hän oli raivoissaan.” (Laske salaa kymmeneen, s. 131.)

Kirjoissa ärtyisyys ja kiukku saattaa kohdistua vertaisten lisäksi vanhempiin ja sisaruksiin, jotka yrittivät auttaa, mutta eivät kuitenkaan aina ymmärtäneet tilanteita ja niiden merkitystä lapselle: [Anni kertoo isoveljelleen epäonnistuneesta vierailusta erään tytön luona, mutta veli ei kuuntele] ”– Ihan sama! Ei minun tarvitse mitään kertoa, jos ei kerran kiinnosta.” (Anni kaverinkesyttäjää, s. 72). Representaatioissa siis korostuu se, että harmistu voi ilmetä monella tavalla ja myös kiukku on tavallinen osa sitä.

Kirjoissa tulee vahvasti esille, että hahmot eivät aina ole olleet yksinäisiä, vaan yksinäisyys on alkanut jostain. Vilma alkaa kokea itsensä yksinäiseksi perheen muuton jälkeen. Annin kohdalla yksinäisyyden kokeminen alkaa siitä, kun paras ystävä muuttaa pois. Myyn kohdalla yksinäisyyden kokeminen alkaa yhden tapahtuman sijaan hitaammin. Tarinassa ala-asteen mittaan muut Pätikikset saavat houkuteltua Myyn lapsuuden ystävän mukaansa niin, että myös lapsuuden ystävä pyrkii välttelemään Myytä. Myyn tarinassa Myy jää yksinäiseksi oikeastaan kaksi kertaa, koska yksinäisyys selvästi lievittyi, kun hän tapasi Lassin, joka kuitenkin katoaa tarinan aikana. Kaikilla hahmoilla on siis nykytilanteen lisäksi käsitys ajasta ennen yksinäisyyttä. Kaikissa kirjoissa näkyekin paljon yksinäisyyttä edeltävän ajan ja entisten ystävien kaipaamista:

”Koulussa on kivaa, kun sieltä pääsee pois. Kiva kaveri on sellainen, joka käy vanhaa koulua. Kiva kaveri sanoo toiselle, että Vilma voi muuttaa meille ja käydä vanhaa koulua minun kanssa.” (Vilma ja Supersiskot, s.104)

Tarinoissa hahmojen kaipuuseen ja yksinäisyyden kokemiseen liittyy myös yksittäisten tapahtumien perusteella tapahtuvaa liiallista yleistämistä. Tämä näkyy esimerkiksi hermostuneisuutta tai huolestuneisuutta siitä, mitä jos he eivät saa koskaan kavereita: ”– Miisa oli mun ainoa kaveri, vauvasta asti, ja mä en osaa hankkia uutta.” (Anni kaverinkesyttäjää, s. 38). Tarinoissa on siis ajallista yleistämistä, jonka mukaan hahmot ajattelevat, että jos jää kerran yksin, on vastaavasti aina yksin. Tarinoissa näkyy myös toisiin ihmisiin yleistämistä. Esimerkiksi Vilman tarinassa vaikuttaa siltä, että Supersiskojen ilkeilyn perusteella Vilma ajattelee, ettei kukkaan halua olla hänen ystävänsä. Selvimmin tämä tulee esille siinä, että Vilma yllättyy, kun luokassa ystävästä puhuttaessa yksi tyttö ilmoittaa opettajalle olevansa Vilman ystävä. Yksittäisten kokemusten laajentaminen yleisesti kaikkea koskevaksi näkyy Vilman tapauksessa myös siinä, että Vilma ei oikeastaan ole kirjassa välitunneilla useinkaan yksin. Supersiskojen ilkeät kommentit kuitenkin ilmeisesti tuntuvat niin pahalta, että Vilma ei tätä itse huomaa.

Yksinäisyyteen liittyvä harmistuneisuus ja huoli ilmenevät tarinoissa myös haluttomuutena mennä kouluun. Selvimmin tämä tulee esille Annin ja Vilman kohdalla:

”– Minä en sitten enää mene kouluun, Anni kajautti. – Ikinä!” (Anni kaverinkesyttäjää, s. 32.)

”Luuliko äiti, että minä olisin huomenna menossa kouluun? Eikö muka ollut selvää, ettei niin kamalaan paikkaan voinut lasta lähettää?” (Vilma ja Supersiskot, s. 20.)

Yllättävä havainto aineistosta on, että kummassakin tarinassa, jossa kouluun menemisen vastustus on ilmeisempää, päähenkilö sairastuu hetkellisesti. Näissä tarinoissa saatetaan ilmentää sitä, että riittävä psyykinen stressi, jota edellä kuvattu huolestuneisuuskin voi aiheuttaa, saattaa vaikuttaa ihmisen fyysiseenkin terveyteen ja vastustuskykyyn (Karlsson, Lukkarinen, Karlsson, Tuulari & Kataja 2022). Tähän tulkintaan viittaa myös Vilmasta kertovassa tarinassa sivulla 82 Vilman vanhemmat pohtivat keskenään, oliko Vilman sairastuminen ”psykosomaattista”. Psykosomaattinen viittaa juuri psyykkisten ja kehollisten toimintojen vuorovaikutukseen (Terveyskirjasto 2016).

6 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä tutkielmassa tavoitteenani oli selvittää, miten alakouluikäisille lapsille kerrotaan yksinäisyydestä 2020-luvulla. Tämän saavuttamiseksi selvitin kolmena analyysikysymyksen avulla, millaista representaatiota yksinäisyydestä luodaan alakouluikäisille lapsille suunnatuissa kertomakirjoissa, jotka on julkaistu 2010-luvun lopussa ja 2020-luvun alussa. Tutkielmani perusteella 2020-luvun taitteen suomalaisille alakouluikäisille suunnatuissa kirjoissa luodaan kuvaa, että yksinäisyys on kielteinen kokemus, joka vaikuttaa itsetuntoon. Sen kuvataan tapahtuvan usein elämänmuutoksien yhteydessä, mutta samalla korostetaan, että se ei ole yhtäjaksoinen vaan tilannesidonnainen ja toistuva ilmiö. Yksinäisyys esitetään myös ilmiönä, joka ei jatku ikuisesti, vaan päättyy lopulta. Aineistossani ilmenevän representaation mukaan yksinäisyyteen voi vaikuttaa omalla toiminnallaan, mutta yksinäisyys ei ole yksinäisyyttä kokevan syytä. Kirjoissa tuodaan siis esille, että myös toisen yksinäisyyteen voi vaikuttaa omalla toiminnallaan. Lyhyesti tiivistettynä tulokset ilmentävät, että yksinäisyys on ajassa muuttuva kielteinen ilmiö, joka voi tapahtua kenelle tahansa.

Kuten aiemmissa yksinäisyyden yhteiskunnallista representaatiota kuvaavissa tutkimuksissa, myös omassani yksinäisyys kuvataan vahvasti yksinäisenä hahmona ja yksittäisen hahmon ominaisuutena (esim. Karisto & Tiilikainen 2017, 527). Representaatioteorian näkökulmasta siis hahmot esittävät ja luovat kuvaa Annin, Vilman ja Myyn lisäksi laajemmin yksinäisestä lapsesta (Hall 2001, 25–30). Tulokseni viittaavat vahvasti kuitenkin siihen, että yksinäisyys ei ole niin pysyvä ja muuttumaton ilmiö, kuin julkisuudessa käytävä keskustelu antaa ymmärtää (ks. Karisto & Tiilikainen 2017). Sen sijaan tutkielmani tulokset korostavat sitä, että yksinäisyyteen voi vaikuttaa omalla toiminnallaan. Tutkimustulokseni ovatkin paremmin linjassa aiemman kaunokirjallisuuden luoman representaation kanssa, koska tulokseni toisintavat sitä, että yksinäisyys on kytköksissä elämänvaiheeseen ja -tilanteeseen (ks. Saari & Huhta 2016a, 197–202). Toisaalta omissa tuloksissani elämäntilanne ei välttämättä ole niin määrittävä ja hallitseva osa yksinäisyyttä, kuin se aikuisille suunnatuissa kirjoissa on (ks. Saari & Huhta 2016a). Tähän saattaa vaikuttaa se, että lasten kohdalla yksinäisyyteen liittyvät haitat eivät ole vielä ehtineet samalla tavalla kasautua verrattuna aikuisiin (ks. Pulkkinen 2023b, 254–255).

Lisäksi lasten kirjojen opettava luonne saattaa vaikuttaa myös tähän (Katajamäki 2005, 231–232, 243). Kirjoilla siis saatetaan pyrkiä opettamaan, miten yksinäisyydestä pääsee eroon. Tällöin on järkevää luoda representaatiota, jossa korostetaan sitä, että yksinäisyys loppuu, kun

jaksaa vain olla reipas ja pyrkiä osallistumaan muiden seuraan. Kirjoissa siis mallinnetaan tietynlaista käytöstä, jonka on todettu olevan yhteydessä vähempään yksinäisyyteen (Ahonen & Pulkkinen 2023, 151), jotta lapset alkaisivat mahdollisesti toimimaan kirjan esittämällä tavalla. Tämän taas mahdollisesti toivotaan vähentävän yksinäisyyttä. Kirjoissa yksinäisyyden representaatio ei siis ainoastaan peilaa tarinaa ja tapahtumia, vaan myös selkeästi rakentaa pyrkii myös vaikuttamaan siihen, miten koko ilmiöön suhtaudutaan (Hall 2001, 25–30). Tuloksissani korostuukin vahvasti se, että yksinäiset ovat tavallisia lapsia, jolloin kuka tahansa voi tulla yksinäiseksi. Samalla mahdollisesti korostetaan sitä, että yksinäisyys ei ole yksinomaan yksinäisyyttä kokevan vika, vaan joskus voi jäädä yksin vaikka olisi kuinka kiva muille. Yksinäisyyden tavanomaisuutta painottaa myös se, että kirjojen tapahtumat ja tapahtumapaikat ovat hyvin arkisia. Arkielämään sijoittuvat tapahtumat ovatkin myös hyvin tyypillisiä lasten kirjallisuudessa (Katajamäki 2005, 231).

Tutkielmani vahvuuksia ovat aineiston hyvä saturaatio sekä tulosten monipuolinen ja järjestelmällinen käsittely. Saturaaation perustelin lyhyesti aineistonkeruun osiossa ja tulosten monipuolinen käsittely taas ilmenee eri näkökulmiin painottuvien analyysikysymysten käyttönä. Laajemmasta näkökulmasta tutkielmani heikkouksia taas ovat aineiston yksipuolisuus ja tutkielmani suppeus. Aineiston yksipuolisuus näkyy siinä, että kaikissa aineistooni valikoituneissa teoksissa kirjan päähenkilö on tyttö. Tämä saattaa aiheuttaa tuloksiini sukupuolivinoumaa, sillä pojat saattavat mieltää tällaiset kirjat tyttöjen kirjoiksi, jolloin hei eivät lue niitä. Varsinkin ”Vilma ja Supersiskot”-teos pinkkeine kansineen saattaa olla sellainen, jota pojat pääasiassa eivät lue. Toisaalta kuitenkin, kuten aiemmin totesin, aineiston saturaatio on muuhun vastaavanlaiseen kirjallisuuteen verrattaessa hyvä. Tällöin on mahdollista olettaa, että myös enemmän poikiin vetoavissa kirjoissa ilmenee samansuuntaista representaatiota yksinäisyydestä. Tarkkoja oletuksia ei kuitenkaan tämän tutkielman tulosten perusteella voida tehdä.

Toinen tutkielmani rajoite on sen suppeus, sillä aineistonani käytin vain kolmea suomalaista kirjaa. Näiden perusteella tutkielmani kykenee ottamaan kantaa ainoastaan siihen, millaisia representaatioita suomalaisissa kirjoissa luodaan suomea puhuville lapsille. Tulosteni perusteella ei voida siis päätellä, millaista kuvaa yksinäisyydestä luodaan sellaisille alakoululaisille, jotka eivät lue suomenkielistä kirjallisuutta. Tutkielmani ei myöskään kykene ottamaan kantaa siihen, millaista representaatiota luodaan suomen kielelle käännettyssä alakoululaisille suunnatussa kirjallisuudessa. Tutkielmani ei myöskään ole tyhjentävä kuvaus siitä, millaisena yksinäisyys esitetään alakouluikäisille lapsille. Tämä johtuu siitä, että

tarkasteluni ulkopuolelle jäävät muun muassa elokuvat, videot, internet sekä koulussa ja kotona tapahtuva opetus ja kasvatusta, joilla myös saatetaan välittää ja esittää lapselle kuvaa siitä, mitä yksinäisyys on ja miltä se tuntuu. Toisaalta kuitenkin vaikuttaa siltä, että lapset edelleen lukevat kirjallisuutta, josta suuri osa on juuri lasten ja nuorten kirjoja (Hanifi 2022). Toisin sanoen, vaikka tutkielmani ei anna tyhjentävää kuvausta lapsille suunnatusta representaatiosta, tutkielmani käsittelee yhtä representaation merkittävää lähdettä.

Huomattavaa on myös, että, kuten teoriaosiossa pohdin, kirjat on todennäköisesti kirjoitettu lapset ja heidän ikävaiheensa huomioon ottaen. Tästä näkökulmasta kirjat saattavat tarjota yleisesti lapsille ymmärrettävää sanastoa ja ajatusmalleja. Lapsen ei siis tarvitse olla lukenut juuri näitä kirjoja ymmärtääkseen niissä ilmeneviä sanoja ja ilmiöitä. Sen sijaan kirjat saattavatkin tarjota enemmän työkaluja ammattilaiselle. Tähän liittyen sosiaalityön kannalta tutkielmani tulokset ovat suotuisat. Kuten aiemmin johdannossa mainitsin, sosiaalityön tarkoitus on tukea asiakkaan arjessa pärjäämistä. Kyse voi olla senhetkisen kehityskulun tukemisesta mutta myös ennen kaikkea elämää haittaavien asioiden muuttamisesta. (Juhila 2018, 60–61, 254.) Tutkielmani tulosten mukaan vaikuttaa siltä, että myös alakouluikäisten kirjallisuudessa luotu yksinäisyyden representaatio puoltaa sitä, että tilanteen voi muuttaa. Sosiaalityössä yksinäisyyttä ei siis tarvitse ohittaa, vaan siihen voidaan suoremmin puuttua, kun se nähdään yksilön ominaisuuden sijaan ratkaistavissa olevana ongelmana. Tutkielmani tulosten mukaan kirjat ja kirjallisuus siis todennäköisesti voisivat oikeasti tukea ja täydentää lapsen kanssa tehtävää muutostyötä. Oma tutkielmani ei kuitenkaan kykene vastaamaan siihen, miten kirjojen käyttö työssä tosiasiallisesti vaikuttaa lasten kokemaan yksinäisyyteen. Sen selvittämiseksi tulevaisuudessa tarvitaan erillistä tutkimusta kirjojen käytöstä käytännössä yksinäisyyttä kokevien lasten kanssa. Alustavasti vaikuttaa kuitenkin siltä, että yksinäisyyttä käsittelevät kirjat voisivat tukea aiheen käsittelyä ja muutostyöskentelyä.

Lähteet

- Abdelhalim, Safaa M. (2015) Children Literature Based Program for Developing EFL Primary Pupils' Life Skills and Language Learning Strategies. *English Language Teaching*, 8(2), 178–195.
- Achté, Kalle & Tuulio-Henriksson, Annamari (1984) Yksinäisyys. Teoksessa Kalle Achté & Katriina Kuusi (toim.) *Yksinäisyys*. Helsinki: Otava, 9–22.
- Aerila, Juli-Anna & Mascia, Tiziana (2023) Digitaalinen kirjallisuus lasten lukijuutta tukemassa: Valtteina tuttuus, toiminnallisuus ja monipuolisuus. *Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti Avain*, 20(2).
<https://doi.org/10.30665/av.127212>
- Ahonen, Timo & Pulkkinen, Lea (2023) Keskilapsuus. Teoksessa Lea Pulkkinen & Timo Ahonen & Isto Ruoppila (toim.) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 103–181.
- Allardt, Erik (1976) *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo: WSOY.
- Auld, Glenn & O'Mara, Joanne & White, Peta J. (2023) Urgency through education: Futures learning through children's literature. *Australian Journal of Environmental Education*, 39(2), 234-240. <https://doi.org/10.1017/ae.2023.9>
- Cacioppo, John T. & Hawkley, Louise C. & Ernst, John M. & Burleson, Mary & Berntson, Gary G. & Nouriani, Bitia & Spiegel, David (2006) Loneliness within a nomological net: An evolutionary perspective. *Journal of Research in Personality*, 40(6), 1054–1085. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2005.11.007>
- Felski, Rita (2024) *Kirjallisuuden hyödyllisyys*. Tampere: Vastapaino.
- Gaffney, Hannah & Ttofi, Maria M. & Farrington, David P. (2021) Effectiveness of school-based programs to reduce bullying perpetration and victimization: An updated systematic review and meta-analysis. *Campbell systematic reviews*, 17(2), e1143. <https://doi.org/10.1002/cl2.1143>.
- Grönstrand, Heidi (2021) Missä olet kirja? Mihin menet kirjallisuudentutkimus? *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 18(3), 87–89.
<https://doi.org/10.30665/av.108076>
- Hawkley, Louise C. & Cacioppo, John T. (2010). Loneliness matters: a theoretical and empirical review of consequences and mechanisms. *Annals of behavioral medicine : a publication of the Society of Behavioral Medicine*, 40(2), 218–227.
<https://doi.org/10.1007/s12160-010-9210-8>

- Juhila, Kirsi (2018) *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.
- Junttila, Niina (2016) Yksinäisyyden ulottuvuudet. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 52–69.
- Junttila, Niina (2015) *Kavereita nolla: Lasten ja nuorten yksinäisyys*. Helsinki: Tammi.
- Juusola, Aino (2021) *Jutellaanko?: miten käsitellä lapsen kanssa vaikeita asioita*. Helsinki: Kirjapaino.
- Kangas, Reetta (2017) Neuvostoajan pilkkaavat eläimet. *Idäntutkimus*, 24(1), 73–78.
<https://journal.fi/idantutkimus/article/view/77794/38787>.
- Karisto, Antti & Tiilikainen, Elisa (2017) Yksinäisyys ja aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 82(5), 527–537. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2017102650309>.
- Karlsson, Hasse & Lukkarinen, Minna & Korhonen, Laura & Karlsson, Linnea & Tuulari, Jetro & Kataja, Eeva-Leena (2022) Stressin vaikutus aivoihin ja sairastuvuuteen eri ikäkausina. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*, 138(16), 1411–1417.
- Katajamäki, Heta (2005) Lasten kuvakirjoissa siivoavat lapset. *AFinLAN vuosikirja*. 231–245.
- Kiuru, Noona (2023) Nuoruus. Teoksessa Lea Pulkkinen & Timo Ahonen & Isto Ruoppila (toim.) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 182–242.
- Laaninen, Markus & Niemelä, Mikko (2023) *Koettu yksinäisyys Suomessa 2016–2022*.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/146766>
- Lempinen, Lotta & Junttila, Niina & Sourander, Andre (2018) Loneliness and friendships among eight-year-old children: time-trends over a 24-year period. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(2), 171–179. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12807>
- Lenihan, Dawn & McCobb, Emily & Diurba, Amanda & Linder, Deborah & Freeman, Lisa (2016) Measuring the Effects of Reading Assistance Dogs on Reading Ability and Attitudes in Elementary Schoolchildren. *Journal of Research in Childhood Education*, 30(2), 252–259. <https://doi.org/10.1080/02568543.2016.1143896>
- Long, Christopher R. & Averill, James R. (2003) Solitude: An Exploration of Benefits of Being Alone. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 33(1), 21–44.
<https://doi.org/10.1111/1468-5914.00204>
- Nietosvuori, Leena (2010) Kirjallisuusterapia luovana ja toiminnallisena työmenetelmänä. *Sosiaalipedagoginen Aikakauskirja*, 11, 131–137. <https://doi.org/10.30675/sa.121542>
- Parente-Čapková, Viola (2023) Kirjallisuudentutkimus ja filologia. *Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti Avain*, 19(4), 42–53. <https://doi.org/10.30665/av.125063>.
- Pulkkinen, Lea (2022) *Lapsen hyvinvointi alkaa kodista*. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Pulkkinen, Lea (2023a) Kehityopsykologinen näkökulma. Teoksessa Lea Pulkkinen & Timo Ahonen & Isto Ruoppila (toim.) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 16–33.
- Pulkkinen, Lea (2023b) Aikuisuus. Teoksessa Lea Pulkkinen & Timo Ahonen & Isto Ruoppila (toim.) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 243–309.
- Rodriguez-Meehan, Melissa & Brown, Kathlyn G. I. & Turcotte, Nate (2023) “A Win-Win for All”: Supporting Literacy in Early Childhood and Bringing Awareness to Shelter Dogs. *Early Childhood Education Journal*, 51(6), 1025-1033.
<https://doi.org/10.1007/s10643-022-01389-0>
- Saari, Juhon (2009) *Yksinäisten yhteiskunta*. Helsinki: WSOYpro.
- Saari, Juhon (2016) Aluksi: Matkalla yksinäisyyteen. Teoksessa Juhon Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 9–29.
- Saari, Juhon & Huhta, Jaana (2016a) Yksinäisyys kirjallisuudessa. Teoksessa Juhon Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 185–206.
- Saari, Juhon & Huhta, Matti (2016b) Yksinäisyys iskelmäryiikassa. Teoksessa Juhon Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 207–226.
- Saari, Juhon & Mikkonen, Juha (2016) Yksinäisyys valokuvissa. Teoksessa Juhon Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 227–250.
- Saarinen, Aino & Lyytinen, Paula & Ahonen, Timo & Lyytinen, Heikki (2023) Varhaislapsuus. Teoksessa Lea Pulkkinen & Timo Ahonen & Isto Ruoppila (toim.) *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus, 34–103.
- Salin, Sari (2015) Miehen ja jäniksen ystävydestä. Jäniksen merkitys ja triksterismi Arto Paasilinnan romaanissa Jäniksen vuosi. *TRACE ∴ Journal for Human-Animal Studies*, 1, 4–23. <https://trace.journal.fi/article/view/48353>.
- Seutu, Katja (2022) ”Te ette nyt vain näe metsää puulta.”: Ilmastonmuutos, vastuu ja muunlajisuus suomalaisissa lastenkirjoissa . *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, 19(3), 24–39. <https://doi.org/10.30665/av.117097>
- Silva, Rosiêne V. & Soares, Nayron M. & Pereira, Gabriela M. & Figueiredo, Renata I. da N. & Eulálio, Maria do C. (2024) Influence of loneliness and social isolation before and during the COVID-19 pandemic on mood, cognition and sleep. *Psychogeriatrics*, 24(2), 242–248. <https://doi.org/10.1111/psyg.13067>
- Solantaus, Tytti & Ringbom, Antonia (2013) Miten autan lastani? – opas vanhemmille, joilla on mielenterveyden ongelmia. Helsinki: THL.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110699/URN_ISBN_978-952-245-668-7.pdf?sequence=1

- Terveyskirjasto (2016) Psykosomaattinen. <https://www.terveyskirjasto.fi/Itt02787>, viitattu: 22.11.2024.
- Hall, Stuart (2001) The work of representation. In Stuart Hall (ed.) Representation: cultural representations and signifying practices. London: Sage, 13–74.
- Hanifi, Riitta (2022) Lapset lukevat aiempaa vähemmän kirjoja – netissä ja somessa lukutaito määrittänyt uudelleen. Tilastokeskus, <https://stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2022/lapset-lukevat-aiempaa-vahemman-kirjoja-netissa-ja-somessa-lukutaito-maarittyy-uudelleen>, viitattu: 2.12.2024.
- Kallio, Saara-Maija (2022) Viattoman lapsen representaatio äitien ilmasto- ja ekologisuusaiheissa Instagram-julkaisuissa. *Lähikuva – audiovisuaalisen kulttuurin tieteellinen julkaisu*, 35(1-2), 83–100. <https://doi.org/10.23994/lk.116479>
- Kurtelius, Tuulikki & Kumpulainen, Kristiina (2022) Alakouluikäisten lasten kokemuksia yksinäisyydestä. *Kasvatus*, 52(2), 194–208. <https://doi.org/10.33348/kvt.111444>
- Tanskanen, Jussi & Anttila, Timo (2016) A prospective study of social isolation, loneliness, and mortality in Finland. *American Journal of Public Health (1971)*, 106(11), 2042–2048. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2016.303431>.
- Tieteentermipankki 26.9.2024: Kirjallisuudentutkimus: kirjallisuudentutkimus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Kirjallisuudentutkimus:kirjallisuudentutkimus>. Viitattu: 26.9.2024
- Tiilikainen, Elisa (2016) Polkuja yksinäisyyteen. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus, 129–148.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2023) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.
- Uusitalo, Hannu & Simpura, Jussi (2022) Erik Allardt hyvinvoinnin tutkijana. Teoksessa Hannu Uusitalo, Jussi Simpura, Juho Saari & Tuomo Laihiala (toim.) *Hyvinvoinnin muutos ja pysyvyys: Allardt -hyvinvointi Suomessa 1972 ja 2017*. Helsinki: Into, 19–64.

Liitteet

Liitteinä kuvaus analysoitavan aineiston valikoitumisesta ja analysoitu aineisto.

Liite 1. Aineiston valinta ja analyysiin valikoituneet teokset

Kirjaston suosittelemat teokset:

Kirjoittaja(t)	Julkaisuvuosi	Teoksen nimi	Kustantamo
Cantin, B.	2019	Mortina	Tammi
Hietala, N.	2022	Vuokko Vehma: elämä ja teot	Karisto
Lähteenmäki, L.	2023	Laske salaa kymmeneen	WSOY
Nurmi, M.	2022	Altti, älä pakene	Myllylahti
Nyman, M.-L.	2019	Vilma ja Supersiskot	Aurinkokustannus
Paasto, K.	2020	Anni kaverinkesyttäjä	Tammi
Palacio, R. J.	2013	Ihme	Bromberg
Strandberg, M.	2016	Yön hirviö	Rabén & Sjögren
Talvitie, E.	2023	Ai niin, minä olen muuten Lee	Enostone
Våhlund, E. & Våhlund, A.	2019	Käsikirja supersankareille	Kustantamo S&S
Walliams, D.	2018	Maailman rikkain poika	Tammi

1. rajaus (alkuperäisesti suomenkieliset):

Hietala, N.	2022	Vuokko Vehma: elämä ja teot	Karisto
Lähteenmäki, L.	2023	Laske salaa kymmeneen	WSOY
Nurmi, M.	2022	Altti, älä pakene	Myllylahti
Nyman, M.-L.	2019	Vilma ja Supersiskot	Aurinkokustannus
Paasto, K.	2020	Anni kaverinkesyttäjä	Tammi
Talvitie, E.	2023	Ai niin, minä olen muuten Lee	Enostone

2. rajausta (alakouluikäisille suunnatut):

Lähteenmäki, L.	2023	Laske salaa kymmeneen	WSOY
Nyman, M.-L.	2019	Vilma ja Supersiskot	Aurinkokustannus
Paasto, K.	2020	Anni kaverinkesyttäjä	Tammi